

PETŐFI-MUZEUM.

1888.

2. szám.

I. ÉVFOLYAM.

MEGJELENIK MINDEN NEGYEDÉVBEN.

ELŐFIZETÉSI ÁRA :

Egy évre 2 frt. 50 kr. — Egy-egy füzet 70 kr.

Április—Juniusi füzet.

KÉZIRATOK ÉS ELŐFIZETÉSI PÉNZEK A KIADÓHIVATALNAK CIMZENDŐK.

KOLOZSVÁR BELFARKASUTCA 19 SZ.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

KIADJÁK :

DR. CSERNÁTONI GYULA, DR. FERENCZI ZOLTÁN, KORBULY JÓZSEF.

TARTALOM: 1. Hol és hogyan esett el Petőfi? (I. A hírlapok Petőfi haláláról, Dr. Csernátoni Gyulától; II. Levél Sándor József E. m. k. e. titkárához Gr. Haller Józseftől; III. Nyílt levél a Petőfi-Muzeum kiadóhoz Kőváry Lászlótól.) — 2. »Rongyos Vitézek« Dr. Ferenczi Zoltántól. — 3. Petőfi francziául H. Fréd. Amichól. — 4. A rokon-helyek Petőfi Uti jegyzetei- és Heine Reischbilder-eiben Dr. Csernátoni Gyulától. — 5. Petőfi utolsó föllépte a szinpadon Dr. Ferenczi Zoltántól. — 6. Adatok Petőfi műveinek megjelenéséhez (második közlemény) Dr. Ferenczi Zoltántól. — 7. A »Honderű« támadása Petőfi ellen, Közl.: Korbuly József. — 8. Költemények Petőfihöz. — Kritikai Jegyzetek Petőfi költeményeihez. (Második közlemény). Dr. Csernátoni Gyulától. — 10. Egykoru bírálati megjegyzések Petőfi-nek a lapokban megjelent műveiről. Közlük: Súlyom János és Ferenczi Zoltán. — 11. Petőfi Vizaknán. — 12. Petőfi polémiája a Pesti Hírlappal, Dr. Ferenczi Zoltán — Apróságok Petőfiről. — 14. Hírek és tudnivalók.

KOLOZSVÁRT.

NYOMTATOTT ORMÓS FERENCNÉL AZ EV. REF. KOLLEGIUM BETŰIVEL.

1888.

PETŐFI-MUZEUM.

KIADJÁK:

DR. CSERNÁTONI GYULA, DR. FERENCZI ZOLTÁN,
KORBULY JÓZSEF.

Megjelenik minden negyed-
évben. Előfizetési ára egy
évre 2 ft 50 kr. Egy-egy
füzet ára 70 kr.

Április—Június.

Kéziratok és előfizetési
pénzek a kiadóhivatalnak
czimzendők. Kolozsvár, Bel-
Farkasutczá 19 sz.

Hol és hogyan esett el Petőfi?

I.

A hirlapok Petőfi haláláról.

A Petőfi haláláról a „P. M.“ 1-ső füzetében közölt Vajna-féle variáció mindenfelé élénk érdeklődést keltett. A lapok bő kivonatokban ösmertették és nagy részben az egész leírást közvetlennek és valószínűnek találták. Napi lapjaink közül különösen a „Budapesti Hirlap“ foglalkozott bőven a czikkel; a szépirodalmi lapok közül pedig a „Vasárnapi Újság“ kíséri egy pár érdemleges megjegyzéssel a kérdéses közleményt. Ez ugyanis a „Vasárnapi Újság füzetekben“ cz. vállalat ez évi IV-ik füzetében úgy nyilatkozik, hogy „nem lehet kitalálni Vajna mért késztetett közléseivel, mikor — mint a közleményből is látszik — ismerte már a földerített tényeket s e szerint figyelemmel kísérte a Pe-

tőfi halálára vonatkozó nyomozásokat.“

A nélkül, hogy Vajna mellett állást foglalnánk — mert a mi feladatunk első sorban az adatgyűjtés — az igazság érdekében kötelesek vagyunk elmondani, hogy Vajna Sándor a „P. M.“-ban közölt felvilágosításait a Dr. Török Aurél egyenes felszólítására írta, a ki egy pár évvel ezelőtt nagy buzgalmat fejtett ki a Petőfire vonatkozó adatok összegyűjtésében.

Erre vonatkozólag maga Vajna így nyilatkozik följegyzéseinek bevezető soraiban: „Nem hiúság az, mi jelenben tollat ad kezembe; tudniillik, hogy egy halhatatlan nagy költő mellett nevem ideiglenesen is forgalomba jöjjön, hanem a kegyelet és tisztelet, melyet egész életemben híven

fogok táplálni Petőfi iránt; másfelől kötelességemnek tartom azon hazafiás, lelkes felszólításnak engedni, mely a Petőfi hamvainak felkutatására indult mozgalomból pesti egyetemi tanár Török Aurél úr által személyesen hozzám intéztetett. Ezek szerint készséggel adom leírásomat." etc.

Én magam is meggyőződést szereztem róla, hogy Vajna Sándor életében igen sok embernek elbeszélte Petőfi halálának azon körülményeit, a melyeket később leírt. Ezek közé tartozhatott Dr. Török Aurél is, a ki egy ideig kolozsvári egyetemi tanár volt s a kinek később, mikor a Petőfi-ügy iránt melegebben kezdett érdeklődni, eszébe jutott a Vajna elbeszélése s fölkerlte, hogy írja le neki. Vajna megtette; azonban, minthogy nem volt professzionátus író, igen nehezen ment neki. Följegyzéseim meglátszik, hogy mennyit küzdött a stylllel — s mire készen lett, akorra már Dr. Török Aurél föl hagyott a Petőfi-kutatással. Így maradtak a Vajna jegyzetei egész haláláig a fiókban.

A Vajna Sándor cikkéhez különben szükségesnek látjuk még a közlemény hitele érdekében fölemlíteni, hogy ő tanukra is hivatkozik, a kikkel együtt a segesvári csata idején Kőhalomban volt. A följegyzések illető része szóról-szóra így hangzik: „Kőhalomba megérkezve, rendes elszállásolásra szó sem lehetett, mert ottan gyalogság

és tüzérség volt elhelyezve és összpontosítva. A Vilmosok nagyobb részint a piacon (a gyógyszerterárral szemben) a szász papnál voltunk össze zsúfolva — az udvaron, csürben, istállóban több volt 40 huszárnál és ugyanannyi lónál; — a többi huszárok a legközelebbi szomszédokban azért, hogy ne legyenek elszórva ide-oda. A szász pap két szobájában voltak: Maróthi János, a sárga szakállu óriás, ki jelenben él Budapesten; Domahidi Ferencz, jelenben szathmármegyei főispán; Buttyán László, jelenben m. kir. járásbíró; Rátz Bódi százados; Lehotzki Pista, a kopasz; Nagy Dani a balkezű; Gabányi Jancsi a medáliás; Zankó a nagy tánczos; Vajna a flótás, stb stb.”

Ennek fölemlítése különösen azért tűnik föl előttünk fontosnak, mivel így talán akadhat valaki a jelenleg élők közül, a ki Szkurkára nézve bővebb felvilágosításokat adhat. Az ezredben szolgáló tiszték vagy huszárok bizonyosan ismérték őt s egy kis jellemzéssel nagy szolgálatot tennének a Petőfi-irodalomnak.

A „Világ-Krónika,” a „Vasárnapi Újság” egyik melléklapja, ez idei 7-ik számát egészen a Petőfi-Múzeum közleményének szenteli és mellékli hozzá a segesvári völgy, a Skáriátin orosz tabornok siremléke, és a segesvári völgy keletéről című rajzokat.

Valószínűleg e nagyon elterjedt néplapnak köszönhető azon új adat, a melyet Pozvárol (Zalamegyéből) közöltek a „Vasárnapi Ujság”-gal — s a mely egészben véve megegyezik a Vajna Sándor közleményével és ezt meg is erősíti. A levelet Balogh István ottani lakos írja, ki 1872—75-ig egy fedél alatt lakott egy Nagy László nevű takács mester- és 1848—49-iki honvéddel. Ez beszélte neki, hogy „ott volt a segesvári ütközetben és látta Petőfi elestét, csak hogy szerinte Petőfi a kukoriczás szélén kardcsapás alatt rogyott ugyan össze, de nem halt meg rögtön, hanem később arra rohanó lovasok és ágyuk tiporták össze úgyannyira, hogy e szemtanu állítása szerint alig volt fölösmerhető.” Nagy Lászlónak maradt egy Sándor nevű fia, ki tanító s Balogh szerint — valószínűleg még többet is tud a dologról.

Végül fölemlítendő még e helyen, hogy a Kolozsvárt megjelenő „Ellenzék” f. évi febr. 17-iki száma „Tisztelet adassék!” című gúnyoros cikkben kárhoztatá a „Pet. Muz.” kiadóit, a miért folyóiratukban helyet adnak egy olyan cikknek, mint a Vajnaé, a mely — cikkíró szerint — megsérti a kegyeletet. A cikkekre Sándor József felelt ugyancsak az „Ellenzék” f. é. febr. 18-iki számában „Bizony, tisztelet!” címmel, a melyben kifejti, hogy a

„P. M.” kritikai szaklap lévén: mindent közölnie kell, a mi csak az igazság kiderítése érdekében bármi csekély fontossággal is bírhat.

A Sándor József cikkének még az a jó hatása is volt, hogy nyilatkozatra bírta Gr. Haller Józsefet, kinek hozzá intézett levelét alább egész terjedelmében közöljük.

Röviden ennyiben összegezhető a hirlapok magatartása a Petőfi haláláról megjelent újabb közleménnyel szemben. A fölmerült kételyek közül azokra, a melyekre fölvilágosítást tudtunk adni: a fennebbiekben megadtuk — remélve, hogy ez által is közelebb jútunk az igazsághoz. Ez lévén a fő cél: minden megjegyzés nélkül közöljük az alábbi két levelet is.

DR. CSERNÁTONI GYULA.

II.

Tekintetes Sándor József E. M. K. E. titkár úrnak.

Kolozsvárt.

Az „Ellenzék” f. évi 41-ik számából olvasám méltó igazolását *). Én a „Petőfi-Muzeum” célját tisztelem és óhajtom is, hogy mentől több értesítés érkezzék a szerkesztőkhez, mert a valódi tényállás csak eszmecsere által állapítható meg!

A fejéregyházi határon 1849. évi július hó 31-én d. e. 1/2 10 órától kezdve este 7 óráig folyt esata lezajlása alatt, az események általános fejlődése szemlélésére egy csa-

*. L. az alábbi cikk végén elmondottakat.

tározónak sem jutott alkalma; csak részletességek összesítése, ezeknek megalapítása alkalmazva időhez, lehetőséghez és tárgyilagos távolsághoz utalhatnak Petőfi Sándor költőnk kimulására és sirjához.

Mért hibázunk, ha az igaznak kiderítéséhez tapogatózva fogunk? Mi okból kívánja az „Ellenzék” 40-ik számában „Tisztelet adassék!” feliratú bombázó írója, hogy Petőfi kimultát senki se kutassa, hanem vakul higyjük az eddig megjelent meséket, ellenben tiszteletlenséget követnek el a kutatók?

Mindenek felett áll, hogy az Úr Isten fia Jézus, kinek történetét ma is kutatják. Ha ezen kutatás az erkölcsiség előtt nem tilos és lealázó: Petőfiét kutatni ne legyen szabad? Mahomed mondta: „dicsérd az Istent 3000 évig, és gyalázd 3000 évig is, dicsőségéhez naposnyit sem toldhatsz, és abból elvenni sem tudsz!” Egy nemzet embere még nem Isten — nem élünk a görögök hitregéje, Eskobár és Suetz korszakában!

Már számos évektől fogva bűnbe estem — az ítész nézete szerint — és vizsgálom a fehéregyház-segesvári csata részletes folyamát, Petőfinek minden mozzanatát: ebből kifolyólag Vajna Sándor följegyzése alkalmából elmondom a tényállást a magam tudása, kutatása szerint. *)

Erre hivatkozva: Petőfi Sándor őrnagy és Bem apó segédtsíjtje 1849. évi július havában Segesvárt nem mulatott ottani térparancsnok gróf Haller Ferencz őrnagnál, tehát Szkurka ott nem is láthatta.

Midőn a magyar sereg, mely Nagy-Szebenben őrködött, kardcsapás nélkül állását elhagyta, a 82-ik zászlóalj egy része 14 Kossuth-lovassal Segesvárra érkezvén július hó 28-án, és a térparancsnok írno-ka: Beke Józseffel azon zászlóaljjal Székely-Kereszturra ment július 29-én, kikkel Szkurka is mehetett. Székely-Kereszturra gyülekezett puskás sereg július 31-én korán reggel megindult és Fehéregyháza alsó határan helyet foglalván, Szkurka esett Paplavszki Koburg-huszárs csapatába, és állott a jobb szárnynak hátul balfelől, az oláh templommal szembe, Levuká törökbúzás terén.

A muszka fővezér Lüdersz, látva a magyar sereg csekélységét, eselt véelve, csak őrködést, de nem támadást rendelt, ki mellett adlatus volt br. Hayde és Dorschner, volt csíki határszéli-ezredes, ezek

M.^a-ba, hanem valamelyik napilapba szánta. A „P. M.^a-ba — írja Sándor József E. M. K. E. titkárához intézett második levelében — Petőfiről 20 ivre terjedőleg kellene írnom 9 tervrajzzal kísérve. Ily terjedelmes munkának önállóan kell lenni, hogy a csatában részt vett vitézek azon javítsanak stb. Mi azonban a nemes gróf szíves engedelmevel adjuk a becses közleményt.

*) Megkívánjuk jegyezni, hogy gróf Haller József úr e levelet nem a „P.

mellett volt gróf Alberti cs. kir. őrnagy is. Miután Lüders kőhalmi győztes tábornokától értesült, hogy csak aug. hó 1-ső napján érkezhetik Héjasfalvára; Br. Kemény Farkas pedig M.-Vásárhely felől nem mutatkozik, de Fogarásból megérkezett 600 kozák: támadást parancsolt. A muszka lovasság bolyongni kezdett, ezekkel szembe ment a magyar lovasság is, mely állhatott 100 legényből és az ördögpaták hosszában összevagdaldóztak.

Míg a vagdalódzás tartott, a gyalogok csatárláncza kezdett visszavonulni; Petőfi a jobb szárny központja felől több siető gyalog honvéd között Fejéregyháza alsó vége előtt létszámvezető százados Gyalokai Lajossal találkozva, kezét fogtak, de a rohanó székely-husár kis csapatot muszkának véelve, mert porfelleg lepte: hirtelen a falunak 1848-ban leégett terére és onnan a korcsoma szobájába ment. Innen hová ment? most nem kérdés, legyen elégséges az, hogy Zeyk Domokos kengyelébe csipeszkedve, ketten a falu felső végénél, egy résen, a Haller-féle nagy rétre s közvetlen az országút mellett elterülő 50 jugerumos magas törökbuzásba vitte. Zeyk a rét keleti részénél egy résen az országútra ugratva, hol magyar lovasokat vélt látni, de muszkákra talált, kik leszúrták. Minthogy Petőfinek az ugratáskor le kellett szállnia, feltehető, hogy vagy a törökbuzásban, vagy a

nagy rét és országút között 1000 öltre elnyúló földtöltés mellett maradt, mely 2 öl széles, 5 láb magas, borza, fűzfa és tövis fával s vad komlóval terített volt, és ma is olyan. Ezen lapályos 280 jugerum nagyságú réttel szembe, az országútig lenyúló hegyláb terjed el, mely 1849. évben ugar volt, tehát erre nem menekülhetett az elfáradt Petőfi. Augusztus első napján a hullákat temették, de se a törökbúza között, se az ugar-határon magyar honvéd hullát nem találtak, csak Zeyk Domokos fektült a csatatértől 2200 ölnyire, kinek mátka-gyűrűjét Csonta Juon lehozta, és a temető muszka: Aur-Aur! felkiáltással zsebre tette.

Szkurka magára ruházta Zeyk jóságát, melyet 9 vürtenbergi, a csatában verekedett huszár, mint szemtanuk bizonyítottak, jelesen pedig egyik, ki Petőfinek gúnyatakarítója és lovaglás tanítója volt. Hogy Szkurka egyéniségével e föltevéssem összeférhet, állíthatom, mert én Szkurkát személyesen ismertem, ő sokat csevegett. Vajna Sándor jeles vitéz különben jó hiszemmel jegyezte le állításait, melyek ime kiinduló pontul szolgálnak az igazság tisztázására, a tisztázandó kérdés fölelevenítésére.

Ha Szkurka megtudta, hogy Bemét a héjasfalvi iszaposból megmentették, mely történt este ^{1.} 10 órakor, akkor Szkurkának a megmentést a héjasfalvi Küküllő hid-

jánál kellett hallani, mert a megmentésről falusi lakos nem beszélhetett, és a faluban kozákok portyáztak. Lehet tehát, hogy Szkurka mások szájából hallotta az általa elmondottakat s talán másutt mondta el, mint Kőhalomban. Szkurka Kőhalomba érkezett éjjel 11 órakor, tehát 1 1/2 óra alatt 50 kmt. szaladt az országúton, ellenben 150-nél is többet kellett volna repülnie; Héjasfalva, Szász-Kézd, Zoltán, Szász-Keresztur, Buda és Sövénysegen keresztül ügetni vérző, sebes, éhes-szomjas és 250 font terüt hordott lóvon, és másfél óra alatt Kőhalom piaczára érkezni. Szász-Kézden 50 kozák uralkodott és dongta a környéket; ezeknek egy része este 10 óra után menekülő Otrobán hadnagy 20. legényire törvén, Héjasfalva és Szederjes közti téren, Otrobán tömör tüzeltetése Szász-Kézd felé rohantatta. Otrobán *) jelenleg honvéd ezred-orvos és Lugoson állomásoz, hová az idén Brassóból helyezték át. Jeles katona volt! Szkurkának Szász-Budán még 2000 muszkát és 4 ágyut kellett volna találnia. Aztán Kőhalomból vagy 3000 diadalmas muszkát is.

Dobai ezredes — ki jelenleg h. tábornok — Kőhalmot védte 8 ágyúval, 6-ik határvéd zászlóalybeli vitézzel Antos Ferencz őrnagy alatt és Vilmos- és Kossuth huszár 120

*) Sándor József úr, ki Otrobán szives barátságának örvend, megigérté, hogy ez ügyben meg fogja őt találni. Cs. Gy.

vitézzel. A muszkát július 28-án megtámadván, Ugra felé verte; ezek 29-én este Fogarashól segélyt kapva 30-án Dobait Kőhalomból a homoród terére nyomták, hol 8-szor állást foglalva, Oklándra húzódván, és 31-én Udvarhelyt egyesülvén Gál Sándor ezredes hulladékaival, Pajzdra húzódtak.

Tiszteletem nyilvánításával maradok kész szolgája:

Székely-Keresztur, 1888. február 21-én.

GR. HALLER JÓZSEF.

III.

Nyilt levél a Petőfi-Muzeum kiadóihoz.

A midőn a t. kiadók megkeresésére, annyi idő után, és pedig hirlapi úton most először, hozzá szólok a Petőfi eleste kérdéséhez, teszem azért, mert e lapok első száma hasábjain egy közlemény jelent meg, mely az általam 1861-ben kiadott „Erdély története 1848—49-ben“ czimú munkám 258 és 59 lapjait igazolják.

Irományaim között 1877-ből egy kivágott Tárcazt birok, a lap czime nélkül, aláírva felelős szerkesztő Lukács Béla; nyomtattatik Wodianer F. tulajdonos - kiadónál, mely aláírásokból kideríthető, hogy a Tárca, mely lapban jelent meg. *)

*) E tárca eredetileg a „Neue Temes. Zeitung“-ban jelent meg; innen fordította le a „Közvélemény“ és adta ki 1877-iki 226-ik számában. Ez az, melyre szerző hivatkozik. Cs. Gy.

Petőfi halálát az én „Erdély története 1848—49-ben“ című munkám; a birtokomban levő tárczacikk s a Petőfi-Muzeumban megjelent Vajna-féle közlemény anynyira egyformán adjuk, hogy elmondhatom, miszerint hárman tesszünk tanubizonytságot.

Petőfi halála körülményeiről, mint a Bem-hadsereg historiographusa nyilatkoztam, s azonfényezetben éltem, hogy el van fogadva. De felmerülvén a Manasses-féle köholmány, miszerint Petőfi Szibériában él, a hírlapok hasábjain egy áramlat támadott, mely az általam megírtakat ignorálva, Petőfi elestét a héjasfalvi útról a Küküllő partjára tette át. S mert most az említett tárcza mellett, mely Temesvárt és pedig katonai körből keletkezett, egy szemtanu is bizonyít, eljöttek látom idejét, hogy az általam megírtakat emlékirói világításba helyezzem.

Petőfi 1849. július 24-én érkezett Kézdi-Vásárhelyre a királyhágón túlról. Bem, mint tudjuk, 2 napi kirándulást tett Moldvába, egy kis sereg élén, mely az ojtosi szoros nyílásában fekvő Onestig nyomult elő. Én visszamaradtam, hogy a moldvaiakhoz intézett második proclamációt nyomassam. Éjfélkor készen volt. A nagy vendéglőben voltam szállva, a hol Dózsával kiteleltünk. Hajnalban arra ébredtem, hogy szobámban két ismeretes hang költögeti egymást,

Petőfi és Egressy Gábor. Tárgyunkra tartozik belőle az, hogy mind a kettő nemzetőri ruhát viselt.

Ők Moldva felé indultak. Bem pár óra mulva Kézdi-Vásárhelyre érkezett, sereg és Petőfiék nélkül. Bemnél jelentkeztem. Asztalnál ült egymaga, tábornoki ruháján asztalkendővel fedve étkezett. Kérdésemre jelezte, hogy Petőfiék is megfordultak.

Külön-külön Maros-Vásárhely felé rohantak. Mint történelmekben is írom, július 30-án reggel, Vásárhely közelében a Váczmánon felfelé 4 szekér jött velem szembe; az elsőben Bem ült Lőrinczy József századossal, a másodikban Pünkösti Gergely s a Nagy-Várádon most is élő Gyálókai Lajos, s mire szekeremből kiugrottam, már a negyedik szekér állt velem szembe: Kuny Antal, a „Magazin“ szerkesztője s Bem titkára ült benne Petőfivel. Csak annyit tudtak mondani, hogy Keresztúria mennek. Lovaim ki lévén fáradva, nem tarthattam velök. Petőfi ekkor is nemzetőri ruhát viselt.

A csata jul. 31-én lefolyt. Az ágyuzást Maros-Vásárhelyt a Teleki-Théka emeleti ablakából hallgattuk s azt hittük, hogy a Tordáról jövő Kemény Farkas csatázik. Augusztus 1-én délelőtt a Sáros-utcán a Macskási főtiszt három lovas fogata jött velem szembe; Bem köpenyébe burkoltan ott ült az ülés egyik szögletében egymaga, minden

kíséret nélkül. Utána rohantam. A végeredmény az lett, hogy a négy kocsiból és hét segédből Bem itt volt egyedül; Gyalokai még az nap este Szombatfalvára ért Ugron Lázárékhoz; Pütkösti megmaradt, a többi pedig oda veszett.

A fegyvert aug. 25-én Zsibónál letettük. Míg a császári rendőrség nem szervezkedett, a Zsibón kapott útlevel-forma, mit ott a polgári egyéneknek egy gränitzer hadnagy az udvar közepén állított ki, sokáig elég volt Mert divat volt a nem compromittáltat játszani, szekérre ültem s szeptember elején a segesvári csatatér tanulmányozását vettem magam elé. A Héjasfalva és Segesvár közötti országúton székelyekkel és héjasfalvi lakókkal találkoztam, s azok engem az útkanyarulatán, mely a völgyből Héjasfalvának tartva, egy kaptatónak megy, jobb felé egy holdnyi kaszálón törökbúzásba vezettek. Itt esett el valaki, ki mellett több iromány hevert — szóltak. Azonban az országúton császári katonai őrző fegyverei villantak fel s széteszlottunk. E forrás alapján határoztam meg Petőfi elestének helyét.

Ha az én adataimat a Vajna szemtanuja, s a „N. Temes. Zeitung“-ból vett tárczával összevetem, arra a kérdésre: hogy elesett-e itt Petőfi, s mely helyen s mi módon esett el? a három közlemény teljesen megegyezik. Szkurka, Vilmos-husár, Vajna szemtanuja, el-

hagyva a Küküllő partján húzódó tábornak, Köhalomnak, illetőleg Héjasfalvának futott, s Petőfit lóváról lehajolva segítette; de négy lovas muszka közeledett; Petőfi őt elhagyva, szerinte balra, de sajátlag jobbra a hegynek, a kukoriczának ment; azonban alig tehetett 25 vagy 30 lépést, két muszka lovas utána ugratott s Petőfi fejét a muszka felé fordítva, várta a csapást s két kardvágás alatt elesett. Szkurka szerint e pont a csatahelytől egy öreg ágyulövésnyire s az útnak kanyarulatánál volt.

A másik adat, a temesvári újságból vett tárcza szerint Bem a Küküllő partján saját kocsiján menekült, s mint itt is el van beszélve, a végperczben magát a holt-Küküllő egy sánczába vetette, míg be nem estveledett. S itt meg kell jegyezni, hogy úgy látszik nem volt az illetőnek tudomása arról, hogy Bem másnap Maros-Vásárhelyre érkezett, s onnan indult Szebennek. Valamint az sem kell, hogy zavarjon, hogy Fejéregyházát Fejértemplomnak, Héjasfalvát Ördögfalvának kereszteli.

A kérdéses Tárcza referense egy osztrák sereg-biztos, ki őt közálkal Héjasfalva felé követte a futókat. Szerinte Fejéregyházától Héjasfalváig csak két magyar katonára holtteteme feküdt. Az egyik zubbonyban, (ki Kurz lehetett;) a másik a két helység között, mintegy fele úton, 3-4 ölnyi távolra az

országúttól. Minthogy mellette iratok feküdtek, elrendelte azok felszedését. A halott hátán feküdt, halálát dzsida-szűrés okozhatta, mellén vértócsa volt. A mint leírja, a tetem középnyagságúnál kisebb és sovány, sárgás arcbőrrel, fekete bajs, hegyes szakállal feküdt előtte. Kabátja, csizmája hiányzott, rajta finom ing s fekete nadrág volt. Az iratok szerinte nevezetes katonai iratok voltak, köztök b. Kemény Farkas és b. Stein jelentése; a saját iratai kabátjában lehettek, mit a seregbiztos szerint a kozákok vittek el. A forradalom után bujdosásomban s fogságomban azonnal megírt, s 1861-ben kiadott munkám 259-ik lapján ez áll: Petőfi ide nemzetőri ruhában s szekérral jöven, gyalog nézte Fejéregyházától a csatát; mely a mint felbomlott, ő is futott. Hol az út Fejéregyházától Héjasfalvának a hegy alá kanyarodik, s emlékoszlop emelésére oly szép rétség van, a hegyre akart felkapni; a hegyoldalon akkor törökbúza zöldelt, itt vérzett el kozákok fegyverétől.“

Pár hét múlva a „Hermannstädter Zeitung“-ban közlemény jelent meg, mely megnevezve a Kurcz fogatát, meg azt, hogy Héjasfalván fogatott el, árverezésre tűzte ki. A Petőfit látó osztrák seregbiztos tehette rá kezét, ki a Tárczában tévesen Bem kocsiját vélte lefoglalni. Mint munkám is említi, Petőfit Kurczczal láttam egy szekeren

ide jönni. Mindíg azt a nézetet tápláltam, hogy Petőfi azért tartott Héjasfalvának, hogy kocsijára kaphasson.

A „Vasárnapi Ujság“ legutolsó számában közlemény jelent meg, melyben egy új szemtanu, Nagy László volt honvéd mellettünk vall. S ezzel azt hiszem, hogy a további kutatás meddővé válik s a vitát bezárhatjuk.

Legközelebb valaki, kit, ha jól emlékszem, a forradalomban dobbal nyakában láttam, forradalomkori adataim hitelességét megkivánta gyöngíteni; s lehet, hogy e közleményeim is hasonló sors éri. Engedjek meg a tisztelt kiadók felhasználni az alkalmat annak kijelentésére, hogy módomban állt való adatokhoz juthatni. A „Forradalmi Lapokat“ Kolozsvárt mint szerkesztő kezeltem; Pesten, mint a pénzügyminiszterium statisztikusa folytattam pályámat. Onnan Berzenzeihez küldtettem, kit Agyagfalván találtam; a telet Kézdi-Vásárhelyt töltöttem Pap őrnagy oldala mellett, ki Háromszék védelmét intézte. A mint Bem bejött, Debreczenbe mentem; onnan a kormány az erdélyi tábor historiographusának küldött ki, az akkor bevett Szebenbe. Az ezen idő előtt lefolyt hadi dolgokat Czech tábornok a szebeni főhadparancsnoki szálláson mondta tollamba — s mert mindennek szemtanuja nem lehettem, s mert Fejérvár ostromához másodnap érkez-

tem, B. Stein sajátkezű jelentését adta használatomra. Csányi körútjánál kíséretében voltam. Ha valaki ennél is, ha nem is magasabb, de

közelebbi és tágosabb pontról láthatta Erdélyben a forradalmat, az előtt meghajlok.

KÖVÁRY LÁSZLÓ.

„Rongyos vitézek.”

Ez a facsimilében lapunk mellett közlött költemény czime. Az eredeti kézirat Ajtai K. Albert ur birtokában van Kolozsvárt. Facsimilénk $\frac{3}{5}$ nagyságu photographia után készült. Az eredeti kézirat egy kékes levélpapír-levéll, melynek egyik oldalára e költemény, a másikkra a „Tűz” van írva ugyancsak Petőfi kezével. A kézirat kis betűjű s a legszebb Petőfi-kéziratok közé tartozik, mert Petőfi ismert szép írását teljesen föltünteti. Figyelmeztetjük az ismerőket, hogy névalírásában itt még nincs az utóbb használt t az ismert módon áthúzva (l. Petőfi-Muzeum I. füz. melletti facsimilét).

A levélpapír egyik oldalán Bath (városnév) van jobbfelől a cifrázatba benyomva, mit a facsimile nem tüntet fel eléggé; a másik oldalon IV. 89 áll, bizonyosan nem Petőfitől, hanem vagy a cenzortól, vagy a kiadótól. Ugyanis Petőfi e két versét Urházy Györgynek küldte; ki Kolozsvárt egy „Unio” cz. zsebkönyvet adott ki. ¹⁾ Itt jelentek meg e költemények először.

¹⁾ Teljes czim: Unio. Zsebkönyv. Szerkeszti Urházy. 1848. Kolozsvárt. Barráné és Steinnál. N. 8°. 420 l.

A mint a facsimilén látható, a levél, melyen e 2 költemény van írva, össze van fűzve czérnával egy másik levéllel és lepecsételve a cenzori pecséttel, melyen világosan olvasható: SIGILLUM OFF. LIBROR. REVISORAT. TRANSYLV. A másik levelen Pap Endrének van pár verse: Tragödia Heyne után I. és Rajnai népdal II—III, ¹⁾ a fonalvég pedig a cenzori pecséttel leragasztva. E lapok tehát a cenzornál voltak s mivel a 4 lap I, III, IV római számmal és 88, 89, 90, 91 lapszámmal van jelölve, e lapok egymás mellett álltak akkor is. A római számok tentával, a lapszámok piros írónnal vannak jegezve.

Ennyit a kéziratról. Az Unio cz. zsebkönyvben Petőfinek 5 költeménye jelent meg, nem csak e kettő. Ugyanis: Sept. 27. 1846 (25 l.), Isten csodája (108 l.), Erdélyben (236 l.), Tűz (410) és Rongyos vitézek (414 l.). A 3 első benne van az 1847 és 1848-diki teljes kiadásokban az 1846-diki költ. közt; de a két utolsó nincs. Ebből azt lehet következtetni, hogy mivel az 1847-diki és 1848-diki

¹⁾ Mindhárom Unio 412 l.

Összes költemények már megjelentek, mikor az Unio kiadott, tehát a szerkesztő onnan vette át őket, e kettőt pedig Petőfi épen és kizáróan a zsebkönyv számára írta s tehát egyiket sem vette föl a nevezett összkiadásokba s másodsor (az elkobzott kiadást nem számítva) csak az Ujabb költemények közt jelentek meg (1861-diki kiad.) az 1847-ben írott költemények közt I. k. 187 és 191 l. Ez az oka, hogy a többinek mért nincs meg a kézirat, mert a mint megtudhattam, K. Papp Miklós, a „Magyar Polgár“ volt szerkesztője magától az „Unio“ szerkesztőjétől kapta e kéziratokat s így maradtak meg.

A második kérdés, ismervén a kéziratok eredetét, az, hogy helyesen sorozta-e a 61-diki s utána az újabb kiadások e költeményeket az 1847-dikiak közé? és hogy a két költemény közül melyik teendő a kiadásokban előbb? A kérdés ez utóbbi részére a felelet egyszerű. Minthogy a költő egy levél két oldalára írta őket, a sorrend közönyös; de megjegyezzük, hogy a „Tűz“ van a levélpapír első oldalán. De az már tiszta szeszély a 61-diki kiadástól, hogy a „Rongyos vitézek“-et közölvén előbb az I. 187 lapon, közbe dug két más költeményt s odarakja a 193 lapra a „Tűz“ címűt. Egy új kritikai kiadásban egymás mellé teendők okvetetlen, mint a hogy a költő is írta őket,

még pedig előla „Tűz“ s azután a „Rongyos vitézek“ teendők a sorrend szerint; tehát épen megfordítva, mint a hogy az eddigi kiadások adták.

A kérdés előbbi részére már nehezebb a felelet. Talán az a föltevés is ér valamit, hogy mert az Unio által közölt más három költemény is az 1846-dikiak közül való, tehát ezek is ez évből valók. Azonban nagyobb világosságot nyújt az a fölhívás, melyet Urházy György, az Unio szerkesztője 1846-ban tett közzé az akkori lapokban:

„Irodalmi felhívás. Az alulírt által tervezett, s tavaly több hir- és divatlapok útján közzé is tett „Unio“ című szépirodalmi zsebkönyv, — nagy részint elhárítva levén az akadályok, mellyekkel küzdenie e honban minden illyszerű vállalatnak osztályrésztül jutott, a jövő 1847-dik évre fog megjelenni. Alulírt vállalata elősegítésére azon reményben hívja föl a két testvérhon t. c. íróit: hogy egyesülve füzendő szépirodalmi koszorújához, melly már eddig is — részint tetteleg, részint ígéletben — mindkét honból, annyi jeles és buzgó ápolót vala szerencsés megnyerhetni, segédkezetek még számosabban nyújtandanak; — becses dolgozataikat Kolozsvárra (királyutczá 39. sz.) legfőlebb sept. 15-éig beküldvén. Kolozsvárt, jul. 12-kén 1846.“ (I. Honderú 1846. 80 l. jul. 28-diki számban II. félév.)

Az akadályok alatt az Unio szerkesztője világosan a cenzura által okozottakat érti s ennél fogva, mert 1847-re ki akarta adni zsebkönyvét s arra kéri az írókat, hogy munkáikat legkésőbb 1846. sept. 15-ig küldjék be, — világos, hogy Petőfinek már akár jó szántából, akár fölkérés után küldte be e két költeményt, legkésőbbben 1846-ban kellett őket írnia; de írhatta őket 1845-ben is.

Erre mutat a két költemény hangja is a külső körülmények mellett. A „Tűz“ cziműben Petőfinek éppen az a lázas tevékenység utáni vágya nyilatkozik, mi éppen 1845 és 46-beli költeményeit sokszor jellemzi. De továbbá nézzük e versszakokat:

Jer, szeretlek, szép leánya,
Jer, szeretlek szenvedélylyel;
De tüzes légy! más különben
Elmebetsz isten hírével.

Hejh, kocsmáros, bort! ihatnám.
Tiszta bort! mert ha vizes lesz:
Megköszönhetd, ha kancsód a
Falhoz vágom, nem fejedhez.

Csak így élet ez az élet,
Tüzes lánnyal, tüzes borral...
És — a mit majd elfeledtem —
Nem maradhat még el a dal.

Valóban igen kevés szakértelem szükséges annak belátásához, hogy e versszakok s az egész költemény nem vonatkozhatik Szendrey Juliára, hiában tették a kiadások ezek közé, mert amakból hiányzik az a forrás, mi emezeket jellemzi s mivel Szendrey Juliával

1846. szept. 8-án ismerkedett meg Petőfi, tehát, ha e költemények 1846-ból valók is, okvetlenül szept. előtti időkből származnak.

Természetesen, tekintve Urházy 1846. jul. 28-án megjelent fölvívását, ha fölvennők, hogy ez után írta őket Petőfi, akkor 1846. augusztus hava volna elfogadható. De gondolható-e, hogy Urházy már 1845-ben gondoljon zsebkönyv kiadására, mely egyesítse a két testvérhon költőit, úgy, hogy Petőfőtől ne éppen első sorban óhajtson költeményt? Alig hihető. Ugy, hogy fölvéve e körülményt, valamint azt, hogy Petőfinek 1845. a bordalos éve (I. a Tűz), továbbá, hogy az ez évbéli hazafias költeményeiben a hazaszeretet még némi általánosságban nyilatkozik, éppen oly formán, mint a Rongyos vitézek-ben, majdnem világos, hogy e költemények 1845-ben a Czipruslombok és a Szerelem gyöngyei közötti időre esnek, s így oda volnának sorolandók.

Ez annál is valóbbszinű, mert éppen ez időből a Pesti Divatlapban (1845. jun. 12. szám. II. negyed 384 l.) a következőket olvassuk e Zsebkönyvről az „Erdélyi hírek“ közt bizonyos Szinyeitől: „Zsebkönyvünk is van tervben, melyet Urházy György fog szerkeszteni s mellynek írásában Kemény Zsigmondtól kezdve, minden feltünőbb erdélyi költők részt vesznek, egyesülve a magyarhoniakkal, kik közül néhánynak Urházy már birja ígéretét.“

Ezek között ne lett volna ott Petőfi? Bizonyosan ott volt s mikor e hír megjelent, Petőfi már visszatért felső magyarországi (1845 ápr. máj. utazásából s e nyugodtabb, zavartalan napok hangja érezhető e költeményeken. Ehhez kétség nem férhet. De erre utal maga a kézirat is, mely mint említők, Petőfi legszebb írását mutatja. A hetük aprók, hegyes tollal, finoman, aprólékos gondnal odarajzoltak tö-

mönten egymás mellé sorozva, a mint utóbb Petőfi nem igen irt; mert bárha írása mindig szép volt, de kissé elsiettebb utóbbi kézíratain.

Minde s több más körülményből világos, hogy e költemények 1845-be tartóznak s pedig a megjelölt időbe, június—szeptember közé s ezért egy új kritikai kiadásba oda teendők át kellő, általunk jó részben felsorolt, indokok mellett.

FERENCZI ZOLTÁN.

Petőfi francziául.

H. Fréd. Amiel-től.¹⁾

V.²⁾

Au Danube³⁾

O grand fleuve, ton sein est déchiré souvent
Par le soc du navire ou l'éperon du vent.

Le blessure est profonde et n'est pas dangereuse;
Autres sont les sillons que la passion creuse!

Dès qu'a cessé l'orage ou passé le bateau
La blessure guérit; tout est bien de nouveau.

Mais quand le coeur de l'homme une fois se déchire,
Rien ne le guérit plus et sa blessure empire.

VI.

Si je pouvais pleurer!⁴⁾

Si je pouvais pleurer! La douleur est venue
Et quelque chose en moi s'épouvante et s'émeut.
Que les hommes sont bien les frères de la nue!
Le nuage devient plus léger dès qu'il pleut.

Moi je ne pleure point, moi des larmes j'ai honte
Et je ne puis souffrir de montrer ma douleur.
Pleurs, coulez en dedans, c'est un puits que mon coeur,
Et ce qui tombe là, personne ne le compte.

¹⁾ L. Petőfi-muzeum I. szám, 13 l. jegyz.

²⁾ I—IV sz. alattit Petőfi-muz. I. sz. 13—15 l.

³⁾ Petőfi. A Dunán cz. költeménye (l. az 1842-diki költemények közt).

⁴⁾ l. Elfajtott könnyek cz. költ. (az 1845-dikiak közt).

VII.

Ma Tristesse et ma Joie. ¹⁾

O qu'elle est triste ma tristesse!
 Mon sein quand je suis triste est l'ancre du lion,
 Et mon coeur est l'agneau que le fauve dépèce
 Lentement et l'oeil plein d'un sinistre rayon.
 Buvant le sang, broyant les os, suçant la moelle,
 De l'agneau sans défense il a fait son destin

La suffrance a la dent cruelle
 De mon coeur tel est le destin.

O qu'elle est joyeuse ma joie!
 Ma poitrine est aux jours heureux comme un Eden,
 Et mon coeur est la rose au milieu du jardin.
 Le rossignol vainqueur, les papillons de soie
 Fêtent la jeune rose. Un ange avec amour
 La cueille, sur son sein la presse, et d'un coup d'aile
 Repart, mais repart avec elle
 Pour le pays d'où vient le jour.

VIII.

Autrefois.²⁾

Oh! si j'avais vécu plus tôt, dans ces vieux âges
 Où les preux compagnons d'Arpad vivaient encor,
 Et tiraient du fourreau pour voler aux carnages
 Le glaive épris du sang, l'acier plus beau que l'or!

Du terrible Léhel défiant la trompette
 Mon cri de guerre eût fait retentir les grands bois;
 Je crois que dans le ciel la voix de la tempête,
 Le tonnerre, eût été moins puissant que ma voix.

Sur un coursier sans mors, ardent comme la trombe,
 Provoquant les périls, écrasant les guerriers
 J'aurais su conquérir les palmes ou la tombe
 Dans l'arène de feu des combats meurtriers.

Devant les vanqueurs las, encore souillés de poudre
 Mon hymne eût célébré la gloire des héros
 Et le dieu de la guerre ayant éteint sa foudre
 Nos buveurs eussent fait sonner d'autres échos.

Enfants dégénérés de cette époque fière
 Nous ne faisons plus rien digne des anciens jours.
 Il serait des exploits que je devrais me taire.
 Un idiome esclave a des rythmes trop sourds.

¹⁾ I. Bám és örömem ez. költ. (az 1845-dikiék közt). ²⁾ Mért nem születtem ezer év előtt ez. költ. (az 1844-dikiék közt.)

A rokon-helyek Petőfi Úti jegyzetei- és Heine Reisebilder-eiben.

Nem egyszer hallám illetékes egyénéktől is azt a megjegyzést, hogy Petőfi a maga úti jegyzeteiben és leveleiben Heinét utánozta. Elhatároztam, hogy szigoruan összehasonlítom a két művet és kijegyzek belőlök minden olyan helyet, a mely csak távolról is rokonságot mutat, mert a Virgilius, Homérosz, Shakspeare és a Zrinyi példái — többeket nem is említve — eléggé meggyőztek róla, hogy az ilyen összehasonlítás Petőfibre nézve egyáltalában semmi hátránnyal sem járhat. Ez elhatározásnak eredménye az alábbi összeállítás, a mely igen érdekes conclusióra ad alkalmat Petőfibre nézve, mert nemcsak hogy a szó szorosabb érteelmében vett utánczás vádjá alól fölmenti, hanem — véleményem szerint — a mellett is tanuskodik, hogy mennyivel nagyobb poéta és hatalmasabb szellemű ember Petőfi, mint Heine Henrik!

Ennek hosszas bizonyítgatása helyett azonban hadd beszéljenek magok a tények. Még csak azt jegyzem meg, hogy Heinéra nézve a „Reisebilder“ hamburgi, 1830-ban Hoffmann és Campe-nál megjelent második kiadását, Petőfibre nézve pedig a Gyulai által kiadott „Vegyes művek“-et használom.

„Es war noch sehr früh, als ich Göttingen verliesz und der gelehrte X. X. lag gewisz noch im

Bette, und träumte wie gewöhnlich: er wandle in einem schönen Garten, auf dessen Beeten lauter weisse, mit Citaten beschriebene Papirchen wachsen, die im Sonnenlichte lieblich glänzen, und von denen er hier und da mehrere pflückt und mühsam in ein neues Beet verpflanzt, während die Nachtigallen mit ihren süssezsten Tönen sein altes Herz erfreuen.“ (Reiseb. I. 92. 93.)

„Midőn átrobgtunk az úri és hatvani utozán s a kerepesi úton még csendes volt Pest, ez óriási méhkas, melyben naponta oly nagy a dongás, hogy talán az ég füle is fáj bele . . . . . Mint mondám, üres és csendes volt Pest, midőn kijöttünk. Alutt a város és álmodott Azon gondolkodtam, ki mit álmodhatik, különösen az írók, vagyis azok, kik íróknak tartják magokat. Hazucha kétségkívül azt álmodta, hogy valami Zerffy nevű bécsi suszterpúb megajándékozta egy hajszállal Lessing parókájából s boldog volt; Petrichevich Horváth Lázár azt álmodta, hogy X. gróf asztalára tányérokot hord s boldog volt; Császár Ferencz azt álmodta, hogy széna helyett most az egyszer babért eszik, s boldog volt stb. stb. Nem érdemlik ugyan, de isten neki, legyenek boldogok!“ (Vegy. műv. III. 48. 49.)

„Wieder schönes, liebes Sonntagswetter. Ich bestieg Hügel und Berge, betrachtete wie die Sonne den Nebel zu verscheuchen suchte, wanderte freudig durch die schauernden Wälder und um mein träumendes Haupt klingelten die Glockenblümchen von Gosslar. In ihren weissen Nachtmän-

teln standen die Berge, die Tannen rüttelten sich den Schlaf aus den Gliedern, der frische Morgenwind frisierete ihnen die herabhängenden, grünen Haare, die Vöglein hielten Betstunde, das Wiesenthal blitzte, wie eine diamantenbesäte Goldecke, und der Hirt schritt darüber hin mit seiner läutenden Heerde.“ (Reiseb. I. 151.)

„Nagyon resteltem azt a historiát, hogy csak egy napot szántam Késmárnak, s ekkor sem láthattam az eső miatt a Kárpátokat onnan, a honnan legjobban láthatni. Azonban szerencsémre másnap reggel korán indultunk; ott feküdt még a Tátra egész pompájában, mint valami alvó szép leány, ki álmában elhánnya takaróját, mely hájait leplezte. Gyönyörítástan szemlélttem egy darabig . . . , mert aztán fölriadt — tán a kocsizörgésre — s mintegy elszégyenülve burkolta magát ködpaplanába . . . a Tátra . . . a szép leány.“ (Vagy. műv. III. 20.)

„Ich fand ein Nest mit meistens schmalen, labyrinthisch krummen Strassen, allwo mittendurch ein kleines Wasser, wahrscheinlich die Gose, fließt, verfallen und dumpfig, und ein Pflaster, so holprig wie Berliner Hexameter.“ (Reiseb. 133.)

„De lelkem, mint a gyermek, ki megpillantja, hogy gondviselője nem figyel rá, lelkem elsuhant észrevétel nélkül messzire, messzire, oda hol nincsenek hegyek, hol halmok: is alig vannak, hol a Duna omlik méltóságosan, mint Vörösmarty hőskölteményei. . .“ (Vegy. műv. III. 18.)

„Das Buch, das neben mir lag, war aber nicht der Koran. Unsinn enthielt es freilich genug. Es war das sogenannte Brockenbuch, worin

alle reisende, die den Berg erstiegen, ihre Namen schreiben, und die Meisten noch einige Gedanken, und in Ermangelung derselben, ihre Gefühle hinzu notiren. Viele drücken sich sogar in Versen aus. In diesem Buche sieht man, welche Greuel entstehen, wenn der grosse Philisztertrosz gebräuchlichen Gelegenheiten, wie hier, auf dem Brocken, sich vorgenommen hat, poetisch zu werden.“ (Reiseb. I. 210. 211.)

„A faluban van egy könyv, mint más efféle helyeken, hova a látogatók beírják magokat. Vannak aztán itt a nevek mellett sorok, mik a barlangban támadt érzelmeket és gondolatokat akarnák tolmácsolni. . . . Oh jaj!“ (Vegy. műv. III. 26. 27.)

„Das Befahren der zwei vorzüglichsten Clausthaler Gruben der „Dorothea“ und „Carolina“ fand ich sehr interessant, und ich musz ausführlich davon erzählen. . . . Da unten ist ein verworrenes Rauschen und Summen, man stöszt beständig an Balken und Seile, die in Bewegung sind, um die Tonnen mit geklopften Erzen, oder das hervorgesinterte Wasser, herauf zu winden. Zuweilen gelangt man auch in durchgehauene Gänge, Stollen genannt, wo man das Erz wachsen sieht, und wo der einsame Bergmann den ganzen Tag sitzt und mühsam mit dem Hammer die Erzstücke aus der Wand heraus klopft. Bis in die unterste Tiefe, wo man, wie Einige behaupten, schon hören kann, wie die Leute in Amerika „Hurrah Lafayette!“ schreien, bin ich nicht gekommen; unter uns gesagt, dort, bis wohin ich kam, schien es mir bereits tief genug: — immerwährendes Brausen und Sausen, unheimliche Maschinenbewegung, unterirdisches Quellenriesel, von allen seiten herab-

triefendes Wasser, qualmig aufsteigende Erddünste, und das Grubenlicht immer bleicher hinein flimmernd in die einsame Nacht. Wirklich, es war betäubend, das Athmen wurde mir schwer, und mit Mühe hielt ich mich an den glitschigen Leitersprossen. Ich habe keinen Anflug von sogenannter Angst empfunden, aber, seltsam genug, dort unten in der Tiefe erinnerte ich mich, dasz ich im vorigen Jahre, ungefähr um dieselbe Zeit, einen Sturm auf der Nordsee erlebte, und ich meinte jetzt, es sei doch eigentlich recht traulich angenehm, wenn das Schiff hin und her schaukelt, die Winde ihre Trompeterstückchen losblasen, zwischen drein der lustige Matrosenlärm erschallt, und alles frisch überschauert wird von Gottes lieber, freier Luft. Ja, Luft! — Nach Luft schnappend stieg ich einige dutzend Leitern wieder in die Höhe, und mein Steiger führte mich durch einen schmalen, sehr langen, in den Berg hauenen Gang nach der Grube Dorothea. Hier ist es lustiger und frischer, und die Leitern sind reiner, aber auch länger und steiler, als in der Carolina. Hier wurde mir auch besser zu Muth, besonders da ich wieder Spuren lebendiger Menschen gewahrte. In der Tiefe zeigten sich nämlich wandelnde Schimmer; Bergleute mit ihren Grubenlichtern kamen allmählig in die Höhe, mit dem Grusze „Glück auf!“ und mit demselben Wiedergrusze von unserer Seite stiegen sie an uns vorüber; und wie eine befreundete ruhige, und doch zugleich quälend räthselhafte Erinnerung, trafen mich, mit ihren tief sinnig klaren Blicken, die ernst frommen, etwas blassen, und von Grubenlicht geheimnisvoll beleuchteten Gesichter diesen jungen und alten Männer, die in ihren dunckeln,

einsamen Bergschachten den gauzen Tag gearbeitet hatten, und sich jetzt hinauf sehnten nach dem lieben Tageslicht, und nach den Augen von Weib und Kind.“ etc. (Reiseb. I. 119 — 122.)

„Ma lenn voltam többed magammal a bányában. Irtóztató mélység! Mi mintegy ezer ölnyire voltunk benn, s hol lehet még onnan a belső vége? Mentünk, mentünk a hosszú, szűk folyosón befelé, mint a töltés a kolbászba, egy darabig egyenesen, aztán föl és alá, végre távolról halk kopácsolásokat hallottunk, s föl kezdtek tünedezni a bányászok lámpái, meg eltűntek, a mint tovább haladtunk, mint a csillagok a fekete felhők között. Talán nincs nyomorubb élet, mint a bányászok élete. Túr-nak, túrnak ezek a sápadt vakandokok távol a napvilágtól, távol a zöld természetétől, mind halálig; és miért? hogy legyen gyermekeiknek és feleségeiknek min tengődniök s legyen mit eltékozolni azoknak, a kik nem gyermekeik és nem feleségeik. Mért nem támad olyan földindulás, mely a világ minden bányáját összerázná és a föld legközepéig süllyesztené? . . . nem lenne pénz, és lenne boldogság.“ (Vegyes műv. I. k. 64. 65.)

„In pechdunkler Nacht kam ich an zu Osterode. Es fehlte mir der Appetit zum Essen und ich legte mich gleich zu Bette. Ich war müde wie ein Hund und schlief wie ein Gott. Im Traume kam ich wieder nach Göttingen zurück, und zwar nach der dortigen Bibliothek. Ich stand in einer Ecke des juristischen Saals, durchstöberte alte Dissertationen, vertiefte mich im Lesen, und als ich aufhörte, bemerkte ich zu meiner Verwunderung, dasz es Nacht war, und herabhängende Kristall-

Leuchter den Saal erhellten. Die nahe Kirchenglocke schlug eben zwölf, die Saalthüre öffnete sich langsam, und herein trat eine Stolze, gigantische Frau, ehrfurchtsvoll begleitet von den Mitgliedern und Anhängern der juristischen Facultät.“ Etc. (Reiseb. I 101—102.)

A mint a vácsi hegyről leereszkedtem, ott ment a gőzös éppen alattam, s mire a városba étem, a gőzös már . . . Oh! — denique Váczon kellett az éjt töltenem.

És ez kinos éj volt!

Valami kísértet bolygatott . . . nagyszerű, méltóságos alak, de minden tagja összezúzva. Másnap reggel tudtam meg: ki volt? Azon fogadóban, melyben háltam, van a szinpad; . . . az előttem megjelent éji kísértet kétségkívül az itt agyonvert színművészet szelleme vala. (Vegy. műv. III. 43. 44.)

„Nachdem ich eine Strecke gewandert, traf ich zusammen mit einem Reisenden Handwerksburschen, der von Braunschweig kam, und mir als ein dortiges Gerücht erzählte: der junge Herzog sei auf dem Wege nach dem gelobten Lande von den Türken gefangen worden, und könne nur gegen ein groszes Lösegeld frei kommen. . . . Der Erzähler jener Neuigkeit war ein Schneidergesell, ein niedlicher, kleiner junger Mensch, so dünn, dasz die Sterne durchschimmern konnten, wie durch Ossians Nebelgeister, und im Ganzen eine volksthümlich barocke Mischung von Laune und Wehmuth. Dieses äuszerte sich besonders in der drollig rührenden Weise, womit er das wunderbare Volkslied sang: „Ein Käfer auf dem Zaunesasz, summ, summ summ!“ Das ist schön bei uns Deutschen; Keiner ist so verrückt, dasz er nicht einen noch

Verrückteren fände, der ihn versteht. Nur ein Deutscher kann jenes Lied nachempfinden, und sich dabei todlachen und todtwainen.“ Etc. (Reiseb. I. 107 - 108.)

„Éppen mikor indulni akartam, oda lépett hozzám egy ember . . . . . akarom mondani, egy német, s kért, hogy vegyem föl, miután úgy is egy az útunk. Magas, szőke, negyvenöt körül járó férfi volt, tisztességes öltözetben, hóna alatt kendőbe kötött kis batyuvál. Mondám neki, hogy szivesen fölveszem, de csak egy föl-tétel alatt, t. i. ha az egész úton egy szót sem szól, mert nem szeretek beszélni útközben, németül beszélni meg soha sem. Megigérte s fölült. És így haladtunk jó darabig szótlánul, végre magam törtem meg a csendet, s képzelem, mennyire örült meg ezen szegény útitársam, mert a mint aztán kisült, hallatlan bőbeszédű volt, s így a hallgatás tán még nagyobb terhére esett, mintha gyalognia kellett volna. Csak hogy megoldhatta a kereket, beszélt aztán annyit, hogy a mint a nótában van:

»Ha a megye diák volna,
Tisza, Duna tinta volna,
Még se győzné azt leírnya. . . «

Elmondta, hogy ő zongora-hangoló s így jár az országban holmijével hóna alatt, nagyon szeretne a lottériában valami ötven, hatvan ezer forintocskát nyerni, mert már öregszik s hátralevő napjait nyugalomban óhajtaná leélni; a szeretője gouvernante Nyitrán s utoljára Nagy-Szombatban találkoztak a tavasszal így és így stb. stb.“ (Vegy. műv. III. 84. 85.)

„Der Kirchhof in Goslar hat mich nicht sehr angesprochen. Desto mehr aber jenes wunderschöne Lockenköpfchen, das bei meiner Ankunft in

der Stadt aus einem etwas hohen Parterrenfenster lächelnd heraus schaute. Nach Tische suchte ich wieder das liebe Fenster; aber jetzt stand dort nur ein Wasserglas mit weissen Glockenblümchen. Ich kletterte hinauf, nahm die artigen Blümchen aus dem Glase, steckte sie ruhig auf meine Mütze, und kümmerte mich wenig um die aufgesperrten Mäuler, versteinerten Nasen und Glotzangen, womit die Leute auf der Strasse, besonders die alten Weiber diesem qualifizirten Diebstahle zusahen. Als ich eine Stunde später an demselben Hause vorbei ging, stand die Holde am Fenster, und wie sie die Glockenblümchen auf meiner Mütze gewährte, wurde sie blutroth, und stürzte zurück. Ich hatte jetzt das schöne Antlitz noch genauer gesehen; es war eine süsse, durchsichtige Verkörperung von Sommerabendhauch, Mondschein, Nachtigallenlaut und Rosenduft.“ Etc. (Reiseb. I. 139—140.)

„És ha én Eperjesen ki-kijáratam a Táborhegyre; az nem csupán a táj kedvéért történt; hanem egy részt, vagy tán leginkább azért, mivel egy gyönyörű barna leányka esett utamba. Gyönyörű barna leányka volt, igazán; s ritkán mentem el ablaka alatt a nélkül, hogy ott ne találtam volna. Ilyenkor aztán egymásra pillantottunk és mosolyogtunk, mintha régi ismerősök volnánk, pedig sohasem szóltunk egymással. S ez így tartott ottlétem alatt minden nap, sőt napjában többször is. És ha én hajnalban elmentem ablaka alatt, mikor

ő még kétségkívül álmodott: akkor szépséges gondolataim támadtak; de szörnyű prózai embernek is kell lennie, kinek szépséges gondolatai ne támadnának, ha hajnalban valami gyönyörű leány ablaka alatt megy el.“ (Vegy. műv. III. 16. 17.)

Végül megjegyzendő még, hogy a „Reisebilder“ I. köt. 99 stb. és a II. k. 19—25; továbbá 60—70 lapjain szó van az utitársakról, egyes költőkről és az irodalmi viszonyokról, de korántsem abban a szellemben, mint a minőben Petőfi emlékezik meg ugyanezen tárgyakról a „Vegyes művek“ III-ik kötetének 48, 70, 74, 76, 80 stb. lapjain, a mi szembeszökően kitűnnék, ha az illető helyek ide iktatásáról túlságos terjedelmök miatt le nem kéne mondanunk. Ennyiből is kitűnik azonban, hogy a két író műveiben előforduló rokonhelyek mind olyanok, a melyek mondhatni minden utazóval közös eseményeket és benyomásokat tárgyalnak. Különböznék is az úti jegyzetek és levelek minden sora annyira közvetlen és a helyzetből folyó, hogy csak a felületes vizsgáló teheti föl, hogy ilyen esetben valaki előtt nem magok a körülmények s az ezekkel kapcsolatos benyomások, hanem idegen írónak egészen más viszonyok közt keletkezett leírásai legyenek az irányadók. Mindezeknek azonban részletesebb kifejtését egy más alkalomra tartjuk fenn.

DR. CSERNÁTONI GYULA.

Petőfi utolsó föllépte a szinpadon.

Erről Petőfi megemlékezik az „Úti jegyzetek“-ben (1845), a Vegyes művek III. k. 30 l. így: „Pesten október 10-kén 1844. nagy dolog ment végbe“ — sat.

Erre Petőfi tévesen emlékezett vissza, bárha egyébként bizonyára teljes hűséggel beszéli is el az eseményt. E föllépte ugyanis 1844. okt. 12-én történt. Nem lesz érdektelen az erre

vonatkozó adatok csoportosítása az akkori lapokból.

Azt ő maga elmondja, hogy a Szigligeti „Szökött Katoná”-jában játszott Gémesy nótáriust s elmondja kudarczát is, de az akkori lapokból megtudhatunk egyebet is. A „Honderú” 15. számában (1844. őszhó (okt.) 12. 246 lap.) így ír: „Nemzeti színház. Szombaton őszhó 12-kén Egressy Gábor javára bérszűnetben, Szigligeti **Szökött Katoná**-ja fog adatni; a szabó szerepében Egressy Gábor, a nótáriuséban pedig Petőfi műkedvelő a jutalmazandó iránti szivességéből fog föllépni.”

Ebből is világos, hogy a föllépés 12-én történt s valóban a Honderú 16 száma (1844. őszhó = okt. 19.) a 261 lapon szól az előadásról, így kezdve: „—12. Szökött katoná” sat., mely bírálatban ugyan Petőfi föllépéről egy szó sincs, de megtudjuk, hogy „a lehető legkedvetlenebb esős idő daczára is, jócskán megtelt” a színház.

E szerint tehát Egressy jutalomjátékán történt a föllépés.

A Pesti Divatlap, melynél ekkor Petőfi s. szerkesztő volt, mintha nem helyeselte volna Petőfi kísérletét, sem előlegesen, sem utóbb, nem emlékezett meg róla, bárha a 16. számban (Őszhó 20. 1844.) új évnegyed 26 lapján részletesen szól is az előadásról.

Az Életképek „Egressy Gábor jutalomjátéka” cz. a szól az előadásról a 16. számban (okt. 16. 1844.) az 525—6 lapon (II. félév) s a divatlapok közül csak ez emlékszik meg Petőfi föllépéről. Megjegyezzük, hogy a „Szökött katoná”-t ez alkalommal 37-edszer adták s Egressy a szabónak, Lajosnak szerepét játszá benne s a kritika és közönség

általában rosszalta, hogy ő, a neves tragicus, ilyen szerepben lépett föl, bárha kimentette is más részt, mert a közönség komoly darabot nem szívesen nézett s Egressy előbbi jutalomjátékai épen azt nem hoztak, a mit a jutalomjátékok czéloznak, t. i. pénzt. Az Életképek czikke erre így folytatja: „Igaz ugyan, hogy a neheztlés szerepét ezúttal a láthatlan karu Nemesis vállalá magára s ezen műkedvelői szereplésében megnyitá az égnék csatornáit, melyekből negyven óranegyedig és tovább is folyvást hullott az eső, úgy hogy E. G. ur jutalomjátékát, oly tündöklő műben is, mint a „Szökött katoná”, aránylag csöppel sem látogatta nagyobb közönség, mint millyen p. o. „Hamlet”-ben is megjelent volna. Ez azonban a Nemesis dolga, nem a miénk. Mi ez alkalommal csak ezen egy pár szót akarók elmondani E. G. ur mellett s szavainkat kettős kívánattal végezzük: adjon isten méltányló elismerést E. G. urnak ezentulra, mely necsak szavakban, de a maihoz hasonló alkalmakkor tettekben is, nyilatkozzék; adja isten, hogy ha máskor az összes világ drámairodalmából a legjelesebb művet hozza is szinpadra, azt a közönség oly kedvesen fogadja, mint ha a legbohósabb bohózatban látná magát föllépni kénytelennek; — de másrésztől szivünkéből kívánjuk a derék színésznek azt is, hogy ha ismét satyrát szándékozik cselekedni, a Nemesis ne avassa magát dolgába, vagy ha igen, olly gyöngén álljon meg műkedvelői szerepvitelében, mint a mai, **különbén igen genialis Gémesy ur.** ¹⁾“

Ennyit ír valaki kérdőjel (?) alatt Petőfiről. E hallgatás mindenestre bizonyítéka, hogy Petőfi föllé-

¹⁾ A lap természetesen nem húzta alá e sorokat, mint mi most.

pését a lapok annak vették, a mi volt is, szívességnék, mely nem bírálható;

de mert dicsérhetőnek sem találták, gyöngéden hallgattak róla.

FERENCZI ZOLTÁN.

Adatok Petőfi műveinek megjelenéséhez. *)

E czim alatt részben kiegészítéseket, részben új adatokat közlök, a kiegészítésekre vonatkozóan az I. szám illető rovata tartandó szem előtt, az új adatok pedig az I. szám e czim alatti cikke folytatásául tekintendők.

Kiegészítések:

I. Versek. I. rovathoz (I. sz. 21 lap). A nemzeti kör „Felszólítás Petőfi versei ügyében“ cz. a. kiadott fölhívását a Pesti Divatlapból közlök. E felszólítás azonban olvasható a Pesti Hirlapban is 1844. 689 l. (okt. 10 szám-ban), hol tehát pár nappal előbb jelent meg, mint amabban. Közli némi változtatással a Honderű is az 1844. folyam II. félév 262 lapon az okt. 19-diki számban; ugyancsak az Életképek is szintép kis eltéréssel, 1844. folyam II. félév 16 számában a borítékon.

A Versek I. füz. ügyében a Regélő 1844. folyamában az 509. lapon még a következő sorok olvashatók:

„A derék nemzeti kör nem szűnik folytonosan közhasznu vállalatokkal foglalkozni; alig mulik el hónap, sőt hét, hogy ne tenne valamit e nemben. Minap egy tehetséges fiatal lyricusunk költeményeit határáz el, kiadni, legközelebbi ig. választmányi ülésében még messzebb terjeszkedék, egyesülést kísért meg, t. i. a honi irodalom pártolására hazánk minden

olvasó-egyletei, casinói s ezekkel rokon intézeteivel, hogy előfizetés-gyűjtések s biztosítások által a magyar író s irodalom állásának szilárdítására összevetett vállakkal munkálkodjanak.“

A mint látható, e hir egy része egész világosan Petőfire vonatkozik s olvasható az 1844. ápr. 21-iki számban. Már, ha ez adathoz tesszük azt, hogy Petőfi Debreczenből 1844. februárjában már Pestre ért, hol előbb Geibelt s másokat kínál meg verseivel, kik nem fogadták el és csak azután mutatta be Vörösmartynak őket, akkor elég világos, hogy hogy a nemzeti kör 1844. márcziusában fogadta el Petőfi verseit kiadás végett s Tóth Gáspár, egy derék szabó, adott rájuk Petőfinék 30 frt előleget. Az adatokból az tűnik ki továbbá, hogy mert Vörösmarty Mihály mint alválasztmányi elnök írta alá az idézett fölszólítást, tehát épen a Petőfi versei kiadására egy külön alválasztmány küldetett ki, melynek Vörösmarty volt elnöke (a kör elnöke Fáy András volt) s Várady Antal a jegyzője, ki egyszerűs mind a kör jegyzője is volt. Ez alválasztmány aztán aláírási íveket ¹⁾ küldött szét az országban levő egyesületekhez és egyesekhez is. Ez irányban Várady Antal buzgósága különösen kiemelendő, ki Petőfit már 1843-diki pesti időzésétől ismerte. A versek ez I. füzetéből Petőfi 150 frtót kapott, a mint

*) Első közl. a Petőfi-muzeum I. 21--28 lap.

¹⁾ Ez aláírási ívek szövegét jó volna ismerni.

tudjuk. ¹⁾ Petőfi azt remélte, hogy a versek már jul. 1-jére megjelennek, de ebből, tudjuk, hogy semmi sem lett. ²⁾

Egyéb adatok: A H o n d e r ű (1844. II. 145 l. 9. sz. august. 31) írja; „— Sajtó alatt vannak továbbá Petőfy (!) Sándor költeményei. E fiatal költőtől lapunk is közle már s közlend még több jeles költeményt, szerzőjük szép vénájának megannyi bizonyosságait. E sajtó alatt levő versgyűjteményre előfizetheti 1 pftjával.“

A H o n d e r ű nem jelzi aztán a versek megjelenését, hanem úgy rólok, mint „A helység kalapácsa“-ról bírálatot írt u. ott Nádas-kay, a szerkesztő a 403 lapon. (25 szám, decz. 21-én.)

Az Életképek szintén megemlékezik a Versek megjelenéséről, az 1844. II. félv. 688 l. Ugyanis a „nevezetesb literáriai termékeink“ közt 21 szám, nov. 20), előbb b) pont alatt A helység kalapácsáról szólván, c) pont alatt így ír: „Megjelentek ezen költőnek „Versei“ is a „kör“ pártfogása alatt. Míg azokról (bővebben szólandunk, elég legyen megjegyeznünk, hogy azok, mint egy igen szép tehetségű fiatal író jeles elmeszüleményei, általános tetszésben részesülnek s e szerint hisszük, hogy kelni is fognak, ámbár sok embere van istennek, sőt társasága is, mely a verseket „haszontalan“ dolognak tartja, s tán mint olyant improcolaltatja is. Többen a sok bordalt sokalják e gyűjteményben: de, uram istenem, ha már arra vagyunk kárhoztatva, hogy magunk igyuk meg harmincz millió akó borunkat, legalább legjobb „bordalt“-költőink énekeit vegyük meg s azok eldalolása mellett

temessük bünkat a kancsóba. Hej, ha e könyv rácz nyelven lenne írva, Ujvidéken, mint egy elmés barátunk megjegyzé, hol ugyancsak énekelnek a bor mellett, elkelne legalább egy pár száz példány.“

II. „A helység kalapácsa“ cz. rovathoz. Az Életképek szól először 1844, II. 628 l. (19 sz. nov. 6) róla: „Legujabb literaturai nevezetesb termékeinkről, u. m. „Uj Plutarch“ Bajzától és „Helység kalapácsa“ Petőfittől, jövő számunkban.“ Másodszor szól róla 1844, II. 688 l. (21 szám, nov. 20) a „nevezetesb literáriai termékeink“ közt a b) pont alatt: „A helység kalapácsa. Hős költemény 4 énekben, írta Petőfi Sándor. Jelen munka, az eddigi dolgozatairól dicséretesen ismert szép tehetségű szerzőnek, első önállólág kiadott szerzeményeül jelenik meg, mellyben az olvasó az élethű s költői személyes leírásokban bő élvezetet talál; fűszerét teszik e tréfás hős-költeménynek a szerző sajátos előadása s nyelve, mik az olvasó előtt szinte (szintén) ismeretesek. A könyvet csinos czimtábla kíséri, mely a költeménynek két érdekes jelenését comicus képekben állítja szem elé.“

Ugyancsak e ponthoz érdekesnek tartom közölni a kiadó, Geibel Károly hirdetését a Pesti Hirlap 1844, 751 lapjáról (okt. 31-diki szám): (484) (1)

„Geibel Károly, pesti könyvárusnál megjelent és kapható: A helység kalapácsa. Hős költemény négy énekben. Írta Petőfy (!) Sándor. Velinen, két csinos képpel ékesített borít. füzve 36 kr. p. p. Egy ifju tehetségű költőtől, az első tréfás hős-költemény (az újabb időben) e könyvecske (diszes kiállítása mellett) komoly s humoristikai tartalma által mindazoknak ajánlhatóvá lesz, kik,

¹⁾ L. ezen a ponton Petőfi levelét Tárcányi Bélához. Halasi Pet. reliqu. 125—126 l. ²⁾ Petőfi-Muz. I. sz. 21—22 l.

hogy vig órát magoknak készíthessenek, egy kis kiadást tenni nem sajnálnak.“

III. „A pokol titkai“ cz. rovathoz: Az Életképek szüntelen megemlékezik róla az 1844. II. féltév 17. szám (okt. 20.) borítékán: „— A divatlapból (t. i. Pesti Divatlapból) értjük, hogy Petőfy (!) Sándor ismét nagyobb kiterjedésű költeményt írt e sokat ígérő czim alatt: „a pokol titkai“. —“

VI. Versek. II. cz. rovathoz. Ezek megjelentéről megemlékezik a *Honderű* is 1845. II. 438 l. (22. szám, decz. 2.) egész röviden: „— Petőfyi verseinek II-dik füzetete is megjelent.“

Petőfyi e művének teljes czimét újra közöljük, mert a múlt füzetünkbeli közlésben pár hiba van: **Versek.** Írta Petőfyi Sándor. 1844—1845. Pest. Beimel József betűi. 1845. A belső lapon: 1844 (Folytatás).¹⁾ 12 rétet 188 számozott + 4 számozatlan lap.

VII. Zöld Marczii cz. rovathoz. E mű irásáról az első hirt az *Irodalmi Ór* (Melléklet az „Életképek“-hez) közlé 1845. 8. lap (I. szám. jul. 12.): „— Petőfy (!) Sándor falura ment, hogy Egressy Gábor jutalomjátékára irandó színművén (Zöld Marczii) nyugodtabb lélekkel dolgozhassék.“ A *Pesti Divatlap* híre ugyanis jul. 17-dikéről szól.²⁾

IX. Felhők. A Felhőkből az első mutatóvány a *Pesti Divatlap* 1846-diki folyam I. 219 l. jelent meg (Tavaszelő = márcz. 19-én 12-dik szám) I—VIII.³⁾ sz. alatt, csillag alatt

¹⁾ E folytatás t. i. arra vonatkozik, hogy a *Versek* I. füzetében is vannak költemények 1844 elejéről.²⁾ Petőfyi-muz. I. szám, 26 l.

³⁾ I. Mosolyogjatok rám... II. Gyertyám homályosan... III. Szeretője-e va-

a köv. jegyzettel: *) „Mutatóvány illy czimű, sajtó alatt levő kötetből. Szerk.“

Ugyanott a 336. lapon (17. szám, ápr. 23.) olvasható: „— Petőfyi „Felhők“ czimű új versfüzete is megjelent. Ára 30 kr. pp.“

Az *Irodalmi Ór* is hozta a *Felhők*-ről szóló hirt még előbb pár nappal (13. sz. 1846. márcz. 14. 144 l.): „— Petőfyi ismét újabb költeményeket ad ki Emichnél „Felhők“ czim alatt, ha jól értettük.“

Ez adatokból világos, hogy Petőfyi a *Felhők* legnagyobb részét 1845 végén és 1846 elején írta; mert van köztök olyan, mely tartalmánál fogva előbbi időkre utal, pl. *Elvándorol a madár*... kora őszre, tehát 1845 szeptemberére, *Amott a távolkék* kódében. Mintha a nagy, nehéz... szintén még a *Szerelem gyöngyei* időszakára; itt állókarónak közepéu... még korábbra, 1845 augusztusára utalnak.

Teljes czim: *Felhők* írta Petőfyi Sándor. Pest, Emich Gusztáv bizománya, 1846. 12° 70 l. velinen, borítékba fűzve.

X. A hóhér kötele. Ebből mutatóvány jelent meg a *Pesti Divatlap* 1846 I. 241—247 lapján (13-dik szám, márcz. 26-án) ily cz. alatt: „Mutatóvány illy czimű regényből: A hóhér kötele.“ Csillag alatt a köv. jegyzettel:

„*) Ezen jeles regényt, b. Eötös József ajánlatára, Hartleben vette meg Petőfytől. A szerk.“

Ugyanott olvasható az I. 276. lapon (14. sz. ápr. 2-án 1846.):

„— Sajtó alatt van a „Hóhér kötele,“ regény: Petőfyi Sándortól.“

jon... IV. Mivé lesz a föld?... V. Melyik a legvigabb temető? VI. Hány csepp van... VII. Oda nézzetek! VIII. Nem csak mi vénülünk... kezdetűek.

Ugyanott a 477. lapon (1846. I. 24. sz. jun. 11-én ez áll:

„— A napokban hagyta el a sajtót „hóhér kötele“ regény, Petőfitől; jelességéről az író neve kezességedik.“

Ez adatokból elég világos, hogy A Hóhér kötele cz. regényét Petőfi 1846 elején írta és márcz. elejére már készen volt, mert mire 26-dikára az első mutatóvány megjelent belőle, már Hartleben meg is vette volt.

XI. Csillagtalán éjek. Petőfi e műve soha sem jelent meg. Azonban, hogy részben már meg is volt írva, arról a Pesti Divatlap értesít 1846, I. 359 lapon (18. sz. ápr. 30):

„Petőfi ismét új versfüzetet ad ki „Csillagtalán éjek“ czim alatt, mely mű, mint néhány felolvasott töredékeiből ismerjük, méltó társa leendő a „Szerelmem gyöngyei“ és a „Felhők“-nek.“

Ebből világos, hogy a „Csillagtalán éjek“ nem összezavarandók a „Felhők“-kel, mert voltak, kik más czim alatt ezeket gondolták; de a „Felhők“ már meg voltak jelenve 1846 ápr. 23-án, midőn a „Pesti Divatlap“ szerkesztősege (szerkesztője) írja, hogy Petőfi e cz. a. egy füzetet akar kiadni s ezt „néhány felolvasott töredékeiből“ ismeri.

Természetesen tág tere nyílik a hozzávetéseknek, hogy megírta-e Petőfi mind őket s aztán bármilyen okból megsemmisíté vagy nem s a meglevők hová lettek?

E kérdésekre lehetünk némi felvilágosítást (Vahot I. nem szól rólok), ha Petőfi költeményeit megtekintjük 1845 és 46-ból. Az teljesen világos, hogy Petőfi életének a. nevezett pessimisticus időszaka 1845 második felére, a „Szerelmem gyöngyei“ megírása utáni időre és 1846 elejére esik. Azt tudjuk, hogy a „Sze-

relem gyöngyei“-t 1845 augusztusában és szeptemberében írta s e füzet költeményt Mednyánszky Berta iránti szerelme sugallta. Az is ismeretes, hogy Petőfi e szerelmében csalódott, miről maga számot ad „Megpenditem“... cz. költeményében. E költemény a Pesti Divatlap 1846, I. 365 l. jelent meg: „Szerelmem gyöngyei (Vége)“ cz. alatt (május 7-én, 19 szám) s azt mondja, hogy hónapok múltával megpenditi „még ez egyszer, egyszer és utószor“ szerelmi lantját s elmondja, hogy nyugodt elmével néz a jövőbe, hol egyébként nincs semmi szép már, mit látnia, „nincs barátság, nincs ott szerelmem“ sat. Viszont ekkor azt is írja e költeményében, hogy „megszűnt már a vész, mely nem vészonzott szerelme kínjából támad.“

Ebből világos lesz, nem terjeszkedvén ki minden magyarázó részletre, hogy Petőfi pessimismusa „nem vészonzott szerelme kínjából támad“ legnagyobb részt, hozzájárulván a legnagyobb hihetőséggel az épen az 1845 év végén műveiről megjelent számos és szándékosan nem jóakaratu bírálat is, melyek növelték amugy is elborult kedélye sötét bűnátát. Ily hangulat volt szülője a „Felhők“-nek s az ezzel kapcsolatos műveknek, melyekben a téma tuynomóan gyakran a barátság és szerelme. Kiválóan ez oldalon veendő figyelembe még az Álmaim, Téli éj, Az örült, Minden virágnak... Miért vagyok én még a világon... cz. költemények s ezekkel együtt jönnek a Felhők, melyeket a legnagyobb részt 1845 végén és 1846 elején írt s márcz 19-én adja belőlök az első mutatóványt, ápr. 23-án pedig megis vannak jelenve. Azonban a „Csillagtalán éjek“-ről szóló hír azt mutatja, hogy Petőfi pessimismusából

ekkor még nem volt kigyógyulva s e hangulatának további nyilatkozatait akarja adni. De világos idézett költeményéből *Megpenditem . . .*), — mely máj. 7-én jelent meg s már gyógyulásról szól, — hogy ekkor pedig már e hangulatából gyógyulva érezvén magát, a „Csillagatlan éjek“ tervével fölhagyott; mert Petőfiben a legpáratlanabb tulajdonok egyike a föltétlen őszinteség és soha sem affektált oly érzést, melyet tényleg nem hordott szívében. Tehát világos, hogy Petőfi a „Csillagatlan éjek“ cz. a. kiadni szándékolt versfüzetet soha sem írta meg. De más részt világos, hogy többet megírt e költeményekből, mert a Pesti Divatlap híre ennyiben teljesen authenticus. A kérdés csak az, hogy melyek lehetnek e költemények? Bizonyára azok, melyek ugyane hangulatot fejezik ki s így nem fogunk tévedni, ha a költő által az 1847-diki össz-kiadásban a Felhők körül cso-

portositott ily hangulatu költeményeket ezek közé sorozzuk, minők: Remény, Változás, A sivatag koronája, Hogy van, hogy azt a sok gazembert, Álmaim, Téli éj, Az örült, Minden virágnak, Mért vagyok én még a világon.

Hogy mért nem írt többet, azt már megmondók fönebb, külön füzetben pedig nem csak azért nem adta ki őket, hanem mert meg is sokallta e hangulatot mind magánál, kinek volt rá oka, mind másoknál, látván az affectatiót s ennek kifejezést is adott Világy ülölet, Most kezdem én még csak ismerni, Mint felhők a nyári égen stb. verseiben, — melyek gyógyulásáról adnak hírt. Ismeretes, hogy még az 1846 év szept. 8-án megismerkedvén Szendrey Juliával, pessimismusa a leglelkesebb szerelmi optimismusban olvadt föl.

FERENCZI ZOLTÁN.

A „Honderű“ támadása Petőfi ellen.

Petőfinek nem egy költeménye jelent meg a Petrichevich Horváth Lázár által szerkesztett „Honderű“ című szépirodalmi lapban.

Petőfi maga kérte meg Bajzát, az „Athenaeum“ szerkesztőjét, egy Kecskemétről 1843 márcz. 14-éről keltezett levelében, hogy küldött verseiből, ha jut, a „Honderű“nek is adjon.

A jó viszony Petőfi és a Honderű között nem sokáig tartott. Nevezett lap élesen kezdte támadni; e támadásokra válaszolt Petőfi „A Honderűböz“ című 1845-ik évben írt versében:

„Oh Honderű, te Lázárok Lázára
Te csak nevednek két bőtüje vagy.
Nevednek vagy csak két végső betűje!
Huzd meg magad, nehogy tovább ragadj,
E két bőtü — elől, hátul olvasva —
Egyformán mondja meg milétedet;
De én becsüllek! mert hisz' aranyával
Fizetted egykor költeményemet.“

A „Honderű“ támadásai folyton élesebbé váltak. „Ökörszem“ című rovatában egész sorozatát olvashatjuk a Petőfi elleni piszkolódásoknak, melyek már minden irodalmi tisztességet nélkülöznek.

Jelen alkalommal e piszkolódásoknak csak azon részét közöljük, melyekre egy akkori kolozsvári lap, Brassai Sámuel „Vasárnapi Ujság“-a tett rosszaló megjegyzéseket.

A kérdéses közlemény a „Honderú“ 1847. október hó 5-iki számában jelent meg s következőleg hangzik:

„Ismét legeslegelső (?) költőink' egyikének genialitását (?) kell egész gloriájában olvasóinknak felmutatnunk. A genialitás mód nélkül hasonlít egy sörpinczér' póriasságához, és egy csikós' durva betyárságán fölülemelkedni nem bír. — E genialitás (?) rendkívül alkalmazható arra hogy a műveltek (?) között tetszésnek örvendjen, mely elválaszthatlan kísérője valódi érdemnek. — Ez óriási genialitás (?) corpus delictijét „Hazánk“-ban találjuk, s valóban meg nem foghatjuk, micsoda közönség' számára szerkeszti lapját a szerkesztő úr, hogy nem szégyelli egy ily magát genialitának tartó (!) írás' korcs szüleményeit nyilvánossá tenni. — E széjságok még csak egy durva privát társaságra sincsenek számítva, mennyivel kevésbé a nyilvánosság számára, melyet ilyes minden jobb érzetet meggyalázó czikk által nem kellene mystificálni. E cikkben oly nyelv és hang uralkodik, hogy — de hadd beszéljen maga a lángeszű (!) P. ur:

„Homo proponit, Deus disponit, a mi szóról szóra ennyit tesz: az ész proponál, a szív disponál, mert a mennyivel erősebb az isten az embernél, annnyival erősebb a szív az észnél. Ebből az a tanulság, hogy nem megyek a külföldre, szó sincs róla, hogy menjek. ¹⁾ Barátom! az rettenetes, hogy uralkodik fölöttem a szív. ²⁾ Valóságos despota, és eszem

¹⁾ Kár, hogy nem megy — ott legalább egy kis finomulást kaphatna; — tán kiköszörültetnének a szögletek. Az ember sohasem tudhatja mire jó az utazás?! Szerk.

²⁾ A szív uralkodás — szép ural-

alazatos rabszolgája, vagy legfőlebb jámbor, jó lelkű apja, ki neki csak tanácsol, de parancsolni nem tud, vagy nem akar. ¹⁾ És örülök rajta, hogy így van. Az ilyen ember nagyon boldogtalan lehet, az igaz, de nagyon boldog csupán az ilyen ember lehet. Én is ezért voltam egykor nagyon boldogtalan, s ezért vagyok most nagyon-nagyon boldog. Tehátlan tehát a külföldre nem megyek, hanem nyugat helyet fordulok vissza a napokban keletre . . . keletre!

És ez még nem elég, hogy az alföldön utaztam, az is hozzá járult, hogy 10, mond: tíz napi esőzés előzte meg utamat s még azon felül az útban is vert az eső két napig. Most már csak képzelheted, milyen mulatásom volt, vagy dehogy képzelheted, dehogy; ha megszakadsz sem képzeled ²⁾ Sátor volt ugyan szekeremen, hanem azért annyi sár ragadt a kerekekre, hogy a szó legszentebb értelmében minden száz lépésen meg kellett állnunk s levaszilláznunk a külökről a gáncsoskodó fekete írósvaját . . . ³⁾ hogy kenné kenyerére az, a kit gondolok s fuladna meg tőle! . . . ⁴⁾ ne félj, olyat gondoltam, a kiért nem kár: egy rossz poétát. ⁵⁾ Oh barátom, van-e szájalomra és irgalomra méltatlanabb állat, mint a rossz poéta? ⁶⁾

kodás, — majd mindjárt meglátjuk, hogy uralkodik a szív — a nagyszívű P. uron.

Szerk.

¹⁾ Ha tudna sem sok köszönet volna benne. Szerk.

²⁾ Ezen költői kifejezés — nem tudjuk — a szívből jött-e írónál, vagy az észből? A kifejezés minden esetre kissé merész!! Szerk.

³⁾ Ajj! be költői!!! Szerk.

⁴⁾ Ezen szebbnél szebb fölkiáltásra, ezen megragadó gyöngybeszédre bizonyosan P urat gyöngyszíve kényeszeríté! kétséget sem szenved. . . Vagy tán kis hamis esze? Szerk.

⁵⁾ Halljuk! Szerk.

⁶⁾ Ej a parasztos poéta! Szerk.

Nincs. ¹⁾ Rosz kritikuskaimnak ²⁾ úgy bocsásson meg az isten, a mint én megboesátok; de a rosz poétának se én, se az isten meg nem bocsátunk. ³⁾ A legalávalóbb, a legelvetemedettebb gonosztevő megtérhet idővel, de a rosz poéta örökké rosz poéta marad ⁴⁾, ez javíthatlan, ez gyógyíthatlan; ez úgy hal meg, a mint született: földön csuszó nyomorúságban, magának kijára és szégyenére, másoknak unalmára s így legóriásabb bosszuságára. ⁵⁾ És a szegény magyar hazára, melyet török, tatár és sáska annyit pusztított, a balsors még ezen csapást is ráérte, a mi irtózatossabb töröknél' tatárnál és sáskánál ... küldött nyakára rosz poétákat ⁶⁾ De talán ez már azutolsó csepp, a seprő, a keserű pohárban, s így remélhetjük a szebb jövődőt. Szeretném hazánk' ezen individumait sorra elszámolni. Sujánszky Antaltól kezdve holmi Benevölgyeiken és B .. P... -ken keresztül le egész Cs... F...-ig ⁷⁾; de restellek bele kezdeni, mert

¹⁾ Bizony nincs. Szerk.

²⁾ Ezen rosz kritikuskok alatt levélíró igen szerényen — mindazokat érti, kik oly merészek P. ur' verseit valamikéivel rosszabbaknak tartani, mint Byron, Heine, Beranger, Kisfaludy, Vörösmarty, Tompáéit stb. összevéve?!! Hogy is lehetnek ezek a rosz kritikuskok ily ferde nézetűek — nem! — ily vakok? Szerk.

³⁾ „Sem én — sem az Isten“ Csak minden gőg nélkül. Előbb jó P. ur, aztán az úr Isten? Szerk.

⁴⁾ Meg a daróczo, paraszto, pokróczos poéta.

⁵⁾ Ki hinné, hogy vannak költők, kik annyira ismerjék magukat. Szerk.

⁶⁾ Rosz — és daróczo, paraszto poétákat.

⁷⁾ A lángeszű P. ur ezek sorából magát kifelejté, — pedig P. ur ezeknél sokkal rosszabb — mert ezek lángeszűségüket senkire sem akarják tukmálni, holott P. ur, ezt a leggyermekiesb modorban tenni erőlködik. Szerk.

bizony isten holtra fáradnék, annyian vannak.

Elég ennyi róluok most ez egyszer; ha jó kedvemben találunk, majd megmutatom nekik, merre az út a legelőre De hogy is jutottak eszembe? ... jaj, igaz! sárról ¹⁾ beszéltem, hát nem csoda. ²⁾.

Ha az alföldön utazik az ember, a sáron kívül még a kocsmárosokkal is meggyül a baja. Classicus nép az a magyar kocsmáros, barátom. Fizetned kell, hogy szóljon hozzád egykét szót, enni pedig fizetésért sem ad. Nem a. Ha kérsz tőle valamit, azt mondja, hogy nincs, vagy hogy ő biz azért nem rak tüzet ³⁾. Így jártam Biharmegye két helységében, Okányban és Körös-Ladányon. Ettem is, nem is; azt adtak, a mi nekik tetszett, nem a mit kértem, s ezt is úgy tették elem, mintha isten' irgalmából aduák. De nem bosszankodtam, sőt jól esett, igen jól esett, mert ebből is láttam, hogy a magyar restel szolgálni, hogy nem temett szolgaságra, az angyalát is! ⁴⁾

Mező-Tur derék város a Berettyó mellett Hevesmegyében. Lövásárai híresek, melyeken minden valamire való alföldi betyár megjelen, ⁵⁾ vagy lovat lopni, vagy lopott lovat eladni. Jó mesterség; az ember capitalis nélkül is bele kezdhet. Különös,

¹⁾ Ha maga magáról beszélt volna P. ur, bizonyosan még hamarabb eszébe jutott volna. — Egyébiránt similis simili gaudet! ... Szerk.

²⁾ Mi csodáljuk! Szerk.

³⁾ Magyar költő is van, ki épen úgy tesz. Nem ír ő okosat — a világért sem! Ha még úgy czáfolja is a józan kritika, nem józanodik biz ő maga. Nem! Azért sem! Hiszi, hogy a daróczoosság lángeszűség, pedig botból nem lesz borotva — ex trunco non fit Mercurius.

⁴⁾ Beh szép! ... Itt egy pár e...al nem állt volna rosszul... Szerk.

⁵⁾ Lupus in fabula. Szerk.

hogy a magyar szeret ugyan mindent lopni¹⁾, de legjobban szereti a lólopást. A többit csak talentum' dolgának tartja, ezt azonban genialitásnak... és ha ez genialitás, ki meri állítani, hogy Magyarország szűkölködik lángelmék nélkül? Rágalom, pusztá rágalom. ²⁾

A közlemény alján jelezve van, hogy: „Vége jövőre.“ Dehogy lett vége. Következétesen folytatta durva támadásait az egész évfolyamon át; ezeknek közlését különben lapunk következő füzeteiben folytatjuk.

A most közlöttékért — mint már fennebb említettük — a kolozsvári „Vasárnapi Újság“ leczkérteti meg a Honderűt. „Egy pár szó némely collegáinkhoz“ című cikkben erre vonatkozólag a következőket írja:

„Ugyan mondja meg szerk. collega szerzett-é magának becsületet azzal, hogy Honderűje valamelyik közelebbi számában belé avatkozva az

¹⁾ Ezt P. ur' költeményeiből rég tudjuk. Nem nézi ő igen — honi portéka-e, vagy külföldi; ha használható, biz ellopja ő, és mint magáét adja ki! — Így az ember aztán nem csak capitalis nélkül, de sőt, minden ész és még kevesebb szív nélkül is lehet — óriás költő! Szerk.

²⁾ Az ily fajta lángeszűséget P. urtól sem fogja senki elvitázní. Szerk.

Erdélyi-Vahot ügybe; eme' társunkat hosszu tiradájával szerkesztőségre alkalmatlannak törekszik bélyegezni? Azzal az ön lapja jobb lesz-é, kapósabb lesz-é? vagy inkább alkalmat ad azt mondani: „Cape nasum!“

Nem kérjük, helyes szerkesztői tapintat-é, lapja minden számában, vagy csaknem ivén Petőfi elleni ráncorát tudatni a közönséggel, mely azt nem osztja s ön véleményét nem is helyesli. Nem kérjük, mondjuk, mert ezzel mi is ama' kimondott elv szélén tapodnánk. De mindnyájunknak jogunk van bántalmat érezni, azon akarnám zarnoki rosszalással, melylyel ön a' „Hazánk“ szerkesztőjét oly nagy hévvel és durván megtámadja, hogy a Petőfi leveleinek lapjában helyt adott. Mennyire tudjuk, az olvasók ebben sem vesznek részt a' Honderű véleményében.“

Érdekesnek tartjuk még megemlíteni, hogy e sorok a „Vasárnapi Újság“ 1847. nov. 7-iki számában jelentek meg, tehát azon napok alatt, midőn a többi kolozsvári lapok Petőfinek kolozsvári időzéséről s a tiszteletére adott fákllyás zenéről hoztak tudósítást, a miről a Vasárnapi Újság egy szó említ-ét sem tesz.

Közli: KORBULY JÓZSEF.

Költevények Petőfihez.

V. 3)

Petőfihez.

Sokan felőled azt hangoztaták:
Hogy csak tivornya és vig czimborák
Tudják tüzelni lángra szivedet
És bortul ázik minden éneked.
Ne bánd, kiben kedélyes szív remeg,

¹⁾ I—IV. sz. alattiakat l. „Petőfi panegyristái“ cz. alatt Petőfi-muz. l. 28—30. l.

S jó kedvvel a jó Isten álda meg,
Csak így felejtí élte száz baját,
S időt a búra, gondra az nem ad. —
Kaczagd e ránczos arczu bölcseket,
Hisz száraz ajkuk egyszer sem nevet,
Ők a tivornya és vig czimborák
Lelkes körében sem kiáltanak:

Soká éltesse Isten a magyart;
A honrul őrze távol a vihart;
Sikerrel áldja a szent szándokot,
Mig fénytetőre e hon nem jutott.

S tudom, te e szent tárgyakért hevülsz,
Ha kedvszottyánva borban elmerülsz;
S kiöntve Somlyó legtüzesb borát
A telt pohárt földhöz hajtanád:
Ha volna egy a társivók között,
Ki nem szeretné mindenek fölött:
— Miért szivedben ég a tiszta láng —
Istent, királyunk és szabad ha-
zánk!

Igyál tehát, míg élsz és megbírod,
Jutalmadul ne fogyjon el borod;
Kinek dalában a bor lángja ég,
Az vizenyős művet nem gyárta még.
Igyál, kezemben is pohár vagyok,
És dal, magasra szálló, ajkimon,
Dal: a király, szabad hon, Isten ért!
E nélkül a pohár bor mit sem ér.)

SUJÁNSZKY.

VI.

Petőfihez.²⁾

Eltávozáim körödbül
S meleg barátkezet,
A messzeségbe többé
Nem nyujthatok neked.

) Honderü. 1844. II. 250—51. I. 16. szám, október 19. E költemény megjelenése épen összeesik Petőfi föléptével a „Szökött katoná“-ban. L. erről szóló cikkünket. F. Z. jegyz.

) Pesti Divatl 1845. II 242. I. 8. sz május 22-én. E költeményről a Honderü a következő megjegyzést teszi (1845 I. 461. I 42. sz. jun. 10.) szolván a P. D. S. számáról: — Görgey „Petőfihez“ ir dicsőítő éneket, melyet ha szerző rövidebbre szed, nem épen rossz dolgozat leszen. De szabadjon itt egy kérdést tennünk: honnan van az, hogy míg a „Szózat“, „Néphymnus“, „Merengés“ koszos irója csak bizonyos ünnepek alkalmával dicsőítetik egy Sárosy, Tárkányi és Sujánszkytól, bizonyos idő óta alig jelenik meg lap, melyben Petőfihez intézett dicsőítő, magasztaló verszetek Eduardo Cunigundája ne ismételtetnék. Nem szeretnők föltenni hogy az epicuraeismus annyi bor- és hasonnemű dalokban történt dicsőítése lelkesítendő fiatal költőinket. Mi, ha szerkesztők vol-

Szobámban ülök multam
Emlékivel magam,
A kandaló tüzebe
Merengve czéltalan.

Künn a lengyel határnak
Viharja haldokol
Mint árva végsöhajtás
Halottnak ajkiról.

Ott nyul a Tátra bércze
A föllegekbe fel:
Egy óriás kísértet
Fehérlő leplivel. . .

Mikor derül ki ujra
A langy tavasz sugar?
Mikor virul föl ujra
A téli zöld határ?

Mint vágyom én utána!
Az ifju kikelet
Elhoz talán magával
Karomba tégedet.

Ha eljössz, és ha ujra
Ölelve tartalak:

nánk, illy, csak nagy költőket illető dicsőítéseknek, azért sem advánk helyet lapunkban, nehogy az ugy is elbizottat még elbizottabbá tevén, egyes hibáiban megerősítsük.“ (Laprosta)

E megjegyzés annál érdekesebb, mert mint látók, 1844-ben egy Sujánszky írt „Petőfihez“ költeményt épen a Honderü-ben mely egyike volt a legelsőeknek, mik hozzárattak. Erre az Életképek némi reflexiót tesz 1845 I. 844. lapján: „— Honderü“ collegánk, lapja 42-ik számában, Petőfy (!) sűrű dicsőítettése ellen felszólalván, ezt mondja: míg a „Szózat“, „Néphymnus“, „Merengés“ koszos irója is csak bizonyos ünnepek alkalmával dicsőítetik egy Sárosy, Tárkányi, Sujánszkytól, addig Petőfi (!) stb. stb.“ A többi nem vonatkozik Petőfi-re, mert a felszólalás lényege az, hogy a Honderü nem említi fel a Vörösmarty negyedik dicsőítőjét, Szemere Miklóst, kinek pedig épen a Honderüben megjelent Vörösmartyhoz intézett költeménye amozokét meghaladja. F. Z. jegyz.

Talán hogy megtanulok
Örülni ujjalag! —

Hiszen majd elbeszéltem
Miként bánt velem
Szegény — szegény fiuval
Kegyetlen végzetem.

Vezetlek majdan én is
Egy sirhalomhoz el,
Talán komor barátod
Halottja érdekel.

Miként Etelke sírját,
Oly gazdag lombozat
Hüségvel nem borítja
Az én halottamat.

Egy árva cipruságat
Ültettem én is ott,
De nem tudott megélni,
Hidegtől elfagyott.

Ha részvevőn tekinted,
Elmondom majd neked:
E hant alá temettem
Én is szerefmemet.

S a sír fölött ha nyujtasz
Kézet barátilag,
Talán hogy megtanulok
Könnyezni ujjalag. . .

— Ha majd karöltve járunk
Zöld erdők árnyiban,
A Karpatok síója
Mellettünk elrohan,

A kék égnek fölöttünk,
Tisztán mosolyganak:
Tán megtanulok én is
Mosolygni ujjalag. . .

S ha fönt a csúcson állunk
A föllegek felett,
Mellettem senki sincsen
Barátom kívüléd,

Fölöttem senki sincsen
Csak a szorult kebel
Hőbb lüktetése mondja,
Hogy isten van közel;

Jelenvaló sugalma
Ha mennydörögve szól
Lábunk alatt csatázó
Boruk villámiból,

S alatt beléremegnek
Az ős granátfalak: —
Talán hogy megtanulok
Imázni ujjalag.

GÖRGEY.

VII.

Petőfi Sándorhoz:

Pest, május 9-én 1845.

Lelkemadta teremtette
Kunfia!
Verjen meg láncsókjaimnak
Zápora.
Lánczra kötlek ha hived el
Feledted:
Ölelésem legyen a láncz
Feletted,
Azokért az egészséges
Dalokért,
Mellyeket zengsz e beteg hon
Údveért! —

Sokan kértek hogy beszéljek
Fejőled:
Ki vagy? mi vagy? s mi lehet még
Belőled?
S elmondtam, hogy már bakancsos
Is valál
S vitézkedél a szerelem
Harczínál.
Hol szép lány volt a tündérvár,
S ajkin át
Lőtted, ajkad csókkal töltött
Pisztolyát,
Mig a szived vérző sebet
Nem kapott,

S e sebből növesztél Cziprus
 Lombokot.
 Melly szent búdnak hervadatlan
 Koszorú;
 S lantod, most egy daltmenyörgő
 Gyászbordú.
 S így a vaksors közlegénye
 Lől te és .
 Legélesebb kardod lón a
 Szenvedés! . . .

 Hogy rideg volt egy időre
 Az apád,
 A művészet szent szerelme
 Volt a vád.
 A szív legszebb szenvedélye
 Nőtt beléd:
 A színészet tündérföldét
 Míveléd.
 S hogyha még a hivatásod
 Érezed,
 A színészet angyalával
 Fogj kezét!
 Mert, barátom, a színészet
 És a lant,
 Bűbájos két égi testvér
 Itt alant.
 S e két szellem egy kebelben
 Összefér,
 S mindkettőért dicsőség a
 Pályabér.
 Méltó társa valál Vahot
 Imrének,
 Az igazi magyar élet
 Hivének.
 Mert ha talán tirajtatok
 Állana,
 Még Jupiter is atillát
 Hordana.
 S a széles ég magyar divat-
 Lap volna,
 Mellyben honfidalnt Szent Dávid
 Dalolna.
 Forró napsugár lenne a
 Pennája,
 A holdvilág tintatartó,
 S tintája.
 Piros hajnal, és betük a

Csillagok,
 Hogy hazánknak üdvet írna
 Általok! . . .

 Barnává szövődött sorsod
 Tengerén,
 Élted egy kalandbélelte
 Kis regény.
 S így tehát ha javasolnák
 Még neked:
 Hogy ne írj magadról annyira
 Éneket:
 A dalizlésben ne hallgass
 Senkire:
 Zengj szivednek eredeti
 Kedvire. —

 A poéta az istenek
 Komája,
 S egész ország szive hallgat
 Reája:
 Zengd tehát a népszabadság
 Énekét,
 Zengd a közjog s nemzetegység
 Szellemét.
 Zengj szerelmet, mellyet a hölgy
 Bája szűl,
 Itt az édes kínos élet
 Üdveül.
 Szeresd hamvában is azt a
 Kis leányt,
 Ki miatt, most szerelemnek
 Gyásza bánt.
 Búdaloddal repeszd meg a
 Kék eget,
 Hadd törjön át Etelkédhez
 Szellemed,
 S mert kevés ki élvehalva
 Hűn szeret,
 Hűn szeretni megtanithat
 Éneked.

 Zengd továbbá a nagy alföld
 Sikjait,
 A tősgyökös népéletnek
 Titkait.
 S légyen lantod egyszersmind kedv
 Forrása,
 S zengd, mi a magyar legősibb

Szokása,
 S a borból, hogy meg ne ártson,
 Mint igyék,
 Mellyben a kedv lelkesítő
 Lángja ég.
 Ugy is sokszor halottam azt
 Beszélni:
 Anakreon unokája
 Petőfi.

Emlékszel-e hogy barátok
 Mint lettünk,
 Megkondult a kedv harangja
 Közöttünk;
 Homlokodra ültetéd a
 Szívedet,
 Olly nyílt valál! s megöleltem
 Lelkedet.
 S azóta még mindig tart ez
 Ölelés.
 S lön közöttünk szenvedélyes
 Kedvtelés.
 S ha jött a bú, s hánykodott a
 Szív alatt;
 Borral pirosítád halvány
 Ajkadat:
 Tíz ujjal furdalád borzas
 Hajadat,
 S jellemvonásod bélyegzé
 Arczodat;
 Egy perczben a legkomolyabb
 Fájdalom,
 S más perczben a legszilajabb
 Vigalom.
 S— azt mondád: nincs jobbanektár
 Édinél,
 Maga az öreg Isten is
 Azzal él.—
 Igyál tehát! Csokonai
 Ha élne,

Örömében veled lantot
 Cserélné.
 Lelkemucscse! Pegazusod
 Telivér,
 Csakhogy mindig szomjas, mindig
 Inni kér,
 És felőled úgy forog a
 Hírkerek:
 — Kancsó mellett csinálsz legszebb
 Verseket.
 — Igy hát kelyhiddel szünetlen
 Készen állj:
 Érdekében áll a honnak
 Hogy igyál.
 Szükség lesz vig dalaidra
 Jövőre,
 Egy világra szóló nagy
 Menyegzőre.
 Erdély lesz a szép menyasszony
 S kebelén,
 Magyarország a hatalmas
 Vőlegény!—

LISZNYAY KÁLMÁN *)

*) E csillag alatt a köv jegyzet áll: „Ezen jellemző költemény után, mellyben szerző e lap szerkesztőjét is kitüntetésre méltatá, fölösleges volna Petőfi Sándornak jellemrajzát, külön rovatban megírunk. Itt fölötte híven van festve gényialis barátunk szellemi arczképe. A szerk.“

E költemény abban a számban jelent meg, mely mellett Petőfi arczképe. Vesd össze Petőfi-muz. I. 39. l. XIV. (Pesti Divat. 1845. jul. 3. 14 szám). Mindenesetre nagy kár, hogy azt a jellemrajzot is meg nem írta a szerkesztő s e költeménnyel, mely jóval hosszabb mint minő tartalmas, megelégedett. F. Z. jegyzete.

Kritikai jegyzetek Petőfi költeményeihez.

II-ik közlemény.

4. Két vándor. Először jelent meg a Versek-ben. Budán (1844) Petőfi a költeményt Pápan írta és minden valószínűség szerint azon érzelmeknek ad benne kifejezést, a melyek akkor fogták el, mi-

dőn katonáskodása után idegen föld-
ről (Gráczból, Károlyvárosból) ismét
hazájába térhetett.

A különböző kiadások között
semmi eltérés sincs

5. A borozó. Először az
Athenaeum 1842-iki évfolyamának
május 22-iki számában Petrovics
Sándor név alatt. Id. Szinyeyi Jó-
zsef a maga repertoriumában (Tör-
téneti Lapok, szerk. K. Pap Miklós
Kolozsvárt) tévesen írja, hogy május
elsején jelent meg. Ez az első
költemény, a melylyel Petőfi
a nyilvánosság elé lépett.
Ugy látszik, hogy egyszerre több
verset küldött Bajzának, mert Pápán,
1842 május 5-én kelt rövid levelé-
ben azt írja neki, hogy „ha csekély
munkácskáim a megjelenésre ér-
demesek, kérem őket az Athenae-
umba felvenni.“ (Vegy. műv. III
261). Bajzának megnyerheté tetszé-
sét a Borozó, mert nem sokáig tar-
togatta a fiókban és már május 22-én
közölte. Maga Petőfi azt írja róla
Szeberényinek Pápáról 1842 július
7-én: „Nekem az Athenaeumban jött
ki egy versem (nem tudom, olvastad-e?
saját nevem alatt), azonban ez az
első és utolsó vers, melyet
tőlem lát a világ. Lemondok,
barátom, a verselésről, le, ez a mai
világban szegény embernek háládat-
lan egy mesterség, átkozott keveset
hajt a konyhára; lemondok tehát, a

prózához állok, barátom! mitől va-
laha annyira irítottam.“ (Vegy. műv.
III. 273, 274). Később azonban,
1843 mart. 5-dikén ugyanerre vo-
natkozólag már így ír Kecskemétről
Szeberényinek: „Írám, hogy lemon-
dok a verselésről? „Nem tudják mit
beszélnek“ valami ilyféle van a szent
írásban. — Tehát kitaláltad volna a
„Borozó“ szerzőjét, ha Petrovics alatta
nem volna is?“ (Vegy. műv. III.
279. 280.) Petőfi e költeményét is
Pápán írta még diák korában és
nagy becsületet szerzett vele tanuló
társai előtt „Iskolatársainak nagy
része tartózkodó lett Petőfivel szem-
ben“, írja Orlay a Budapesti Szemle
1879-iki évfolyamának 342-ik lapján,
„sejtették, hogy a szegényes öltöny
alatt és igénytelen testben nem kö-
zönséges lélek lakik s miután az
Athenaeumban A borozó czi-
mű verse is megjelent, néma csodá-
lattal tekintettek utána.“ Azonban
nemcsak tanulótlársai kezdtek komo-
lyan érdeklődni iránta e sikere után.
Ugyancsak Orlay említi, hogy „mi-
dőn Petőfi A borozó című verse
1842-ik év tavaszán az Athenae-
umban megjelent, Zádor (akkor még
Stettner) akadémiai tag és jogtanár,
figyelmét is magára vonta. Mivel én
Zádor házához gyakran jártam, álta-
lam izente neki, hogy bordalaiban
mire legyen figyelmes.“ (Bpesti Sz.
1879. 344)

A kiadások közti különbségek :

II-ik strófa 1-ső sor az Athenaeumban :	És mit ámultok, ha mondom,
A Versek-ben, 1847-iki és újabb kiadásokban	„ „ „ (?) „
„ „ 4-ik sor az Athenaeumban :	E' kebelnek mindene? „
A Versek-ben, 1847-iki és újabb kiadásokban a? elmarad	
III-ik strófa 2-ik sor az Athenaeumban :	Fütyentek rád, zord világ,
A Versek-ben, 1847-iki és újabb kiadásokban	„ „ „ „ „
„ „ 4-ik sor az Athenaeumban :	Fúriái szaggatták. „
A Versek, 1847-iki és újabb kiadásokban	„ Skorpiói „

IV-ik stófa 4-ik sor az Athenaeumban:	Csalfa lányok, titeket
" " " " 1847-iki kiadásban	" " " " " " " " " " " "
" " " " Az újabb kiadásokban	" " " " " " " " " " " "
V-ik stófa 3-ik sor az Athenaeumban:	Még egy korty — 's nevetve dőlök
" " " " A Versek-ben az 1847-iki kiadásban	" " " " " " " " " " " "
" " " " Az újabb kiadásokban:	Még egy korty! " " " "
" " 4-ik sor az Ath. Versek és 1847:	Jégöledbe temető!
" " " " Az újabb kiadásokban:	Jég öledbe " " " "

6. Furcsa történet. Először a Versekben. Petőfi e költeményét Duna-Vecsen írta valószínűleg 1842 nyarán, mikor a vizsgák után Orlyval együtt Duna-Vecseré Petőfi szüleihez utaztak. (L. Bpesti Szemle 1879, 348 l.)

A kiadások közti különbségek:

I-ső stófa 1-ső sor a Versek-ben:	Öcsém uram, vigyázzon magára . . . .
" " " " 1847-iki és az újabb kiad.	„Öcsém uram, vigyázzon magára,
II-ik stófa 4-ik sor a Versekben és az 1847-iki kiadásban:	Meg ne égesse a maga száját!
" " " " Az újabb kiadásokban	" " " " " " " "
IV-ik stófa 4-ik sor a Versek- és az 1847-ikiében	Fiatl is szép is a menyecske
" " " " Az újabb kiadásokban	Fiatl is, szép is a menyecske.
VI-ik stófa 1-ső sor a Versek-ben és az 1847 kiad.	S akközben, hogy ballagott hozzája
" " " " Az újabb kiadásokban	S a közben, " " " "
" " 4-ik sor a Versek-ben és az 1847 kiad.	Fiatl is szép is a menyecske
" " " " Az újabb kiadásokban	Fiatl is, " " " "
VII-ik stófa 3-ik sor a Versek-ben és az 1847 kiad.	Hanem, ülvén a kemencze mellett
" " " " Az újabb kiadásokban	Hanem ülvén " " " "
" " 4-ik sor a Versek-ben és az	Nagy szomoruan ilyen szókat ejtett:
" " " " Az újabb kiadásokban:	" " " " ilyen " " "

7. Első szerepem. Először az Athenaeum 1843-iki évfolyamának 524-ik lapján. Hogy mikor írta? biztosan nem lehet meghatározni, mert 1843 március 14-én így ír róla Bajzának Kecskemétről: „Nem tudom, mit ér az „Első szerep” című, de örülnék, ha méltó volna a megjelentésre, mert első fölléptemre emlékeztet.” (Vegy. műv. III. 262.) Első föllépte pedig Orly ta-

nusága szerint 1841 júliusában volt, a mikor Sió álnév alatt színészkedett. (Bp. Sz. 1879. 6.) A költemény Székes-Fehérvárról van keltezve s ez arra mutat, hogy mégis 1842-ben írta, még pedig akkor, mikor Szabó József színigazgató társulatába lépett Fehérvárt, hol Borostyán név alatt karácson tájáig alárendelt szerepeket játszott. (U. o. 352 és Vegy. műv. III. 279.)

A kiadások közti különbségek:

I-ső stófa 2-ik sor az Ath. Versekben és az 1847 kiad.	„Az első szerepet,
Az újabb kiadásokban	Az első szerepet.

napjait — Orlay szerint — arra akarta felhasználni, hogy egy füzetke költeményt adjanak ki Ács Károlylyal és Jókaiival, melyet az újév ünnepén „mint a társulat szinlaphordója a közönség közt akart kiosztani, remélve, hogy azért itt-ott egy-két garas úti a marl.át.“ Ács Károly azonban kétkedett azon, hogy a cenzor engedélyezné a füzet kiadását. Petőfi átadta neki műveit, hogy válasszon egyet közülök, a melyiket hite szerint a cenzor nem fog kifogásolni. Ács a Disznótorban címűt gondolta ilyennek. Mind a mellett tanácsolá, hogy ne maga, hanem a nyomdafőnök Sziládi által küldje el a cenzorhoz, nehogy ennek a színészek iránti ellen-szenve is okot szolgáltatson a költemény elutasítására. S bár Petőfi e tanács szerint járt el, a cenzor engedélyét mégsem nyerte meg. Ács ezen fölbosszankodva, maga ment el ahoz,

megtudni az akadály okát. „Mi megbotránkoztatot talál a tisztelendő úr ez ártatlan felköszöntésben?“ És Sembra Calosantius József, így nevezték a derék piarista barátot, ki ez időben Kecskeméten a cenzor hivatalát viselte, elképedve felelt e vakmerő meg-rohanásra: „Mit-e? Követhetett volna-e annak írója nagyobb és botrányosabb vétket, mint midőn olyat mer kívánni, hogy az ég gömböcz legyen és mi abban töltelék! Majd bizony én legyek töltelék és az ég gömböcz? Horrendum! Egy szót se vesztege-sen mellette, én annak kiadását meg nem engedhetem.“ Ács mind e mel-lett megkísérelte őt kapacitálni, hogy az csak költői kép, poetica li-centia, Sembra Calosantius nem volt más véleményre bírható, s Petőfiének nem maradt egyéb mód, mint költe-ményét írásban sokszorozni s úgy osz-tani ki. (Bpesti Szemle 1879. 353.)

A kiadások közti különbségek:

I-ső strófa 1-ső sor az Athenaeumban:	Nyelvek és fülek, csend,
A Verseken és az 1847. kiadásban	Nyelvek és fülek. . . csend,
Az újabb kiadásokban	és fülek! csend,
„ „ 2-ik sor az Athenaeumban:	Figyelem! . . .
A későbbi kiadásokban:	Figyelem!
III-ik strófa 1-ső sor az Athenaeumban:	Hosszan nyúljon, mint e
A későbbi kiadásokban:	nyúljon, „ „
IV-ik strófa 1-ső sor az Athenaeumban:	Mint ez eszemadta
A későbbi kiadásokban:	Valamint e sültre

II. Mi haszna, hogy a |
csoroszllya... Először az 1843-
iki Athenaeum I-ső kötetének 383-ik
A költeményt Pápan írta Petőfi.

lapján Népdalok cím alatt, mint
II-ik. Elsőnek a Hortobágyi korcs-
márosné van közölve.

A kiadások közti különbségek:

I ső strófa 2-ik sor az Athenaeumban:	Av ugart felhasználja,
A későbbi kiadásokban	Az ugart fölhasználja?
„ „ 3-ik sor az Athenaeumban:	Hogy ha magot nem vész bele,
A Verseken és az 1847 kiad	Hogyha „ „ „ „
Az újabb kiadásokban	Hogy ha „ „ „ „
II-ik strófa 4-ik sor az Athenaeumban:	Azt keresztül használta
A későbbi kiadásokban	Azt keresztülhasogatta.
III-ik strófa 2-ik sor az Athenaeumban:	Azért csak bú terem rajta;
A későbbi kiadásokban	„ „ „ „ rajta!

(Folyt. köv.)

DR. CSERNÁTONI GYULA.

Egykoru birálati megjegyzések Petőfinek a lapokban megjelent műveiről. ¹⁾

1844.

I. Petőfinek 1842--43-ban megjelent, aránylag nem nagy számú költeményeiről a Garay Regélő-jében (1844. I. 40 l. 3 szám, jan. 11-én) a következő megjegyzést teszi a „Levelek Ottiliájához VI“ cz. cikkben bizonyos E jegyű bíráló:

„A lyrai pályán valamennyi fellett, kik 1840. óta léptek fel, kiemelendő Petőfi Sándor. Az ő költeményei több álnév alatt saját meglepő jelleműek, mélység és világosságban egyiránt kitűnők; úgy tetszik, hogy akár az örömet jó humorral, (csak hogy itt őrizkedjék a soktól) akár a szenvedést győzi fájdalommal, szóval neki oly életének kell lenni, hol közel van hozzá minden költői anyag, s nem kell zaklatni a phantasiát, képekért s érzésekért.“

E megjegyzés, mely Petőfi költői erejének, első nyilvános elismerése, bizonyos irodalmi levelekben fordul elő s különösen figyelemreméltó, ha föl vesszük, hogy Petőfinek eladdig a lapokban mindössze 22 költeménye jelent meg. E pár sorban tehát egy igazi műbíró szól,

¹⁾ E czim alatt az akkori lapok megjegyzéseit gyűjtjük össze Petőfiről, melyekből kitűnik, hogy rögtön, az első benyomás hevében Petőfinek a lapokban megjelent egyes költeményeire s műveire minő megjegyzéseket tettek emígy minden számítás nélkül, sőt nem sejtve — kezdetben legalább nem sejtve — Petőfi jelentőségét, és az, hogy minő megjegyzéseket tétetett velők az ellenazenv, a gúny, a harag, a mint a költeményeket megjelenésökkor egyenként olvasták. Ezek azért is jellemzők, mert Petőfinek több költeménye és megjegyzése felvilágosítására szolgálnak.

ki éles szemmel figyeli meg a föltűnt jelenségeket.

II. Néprománcz. (Pesti Divatlap 1844, 200 l. 7 sz. auguszt. 3 hetében). Az 1847-diki összkiadásban már „Megy a juhász szármáron“ ... cz. a. jelent meg. E költeményre csillag alatt a következő megjegyzést teszi a Divatlap az idézett lapon:

„*) Mindenki el fogja ismerni, hogy ezen, ép oly szép, mint egyszerű népies románcz a költészet e nemében példányul szolgálhat; hasonlít ez a hires hollandi festész Van Goyen tájképeéhez, mely sokszor csak egy pusztasíkságot képez, egy nagy fával, kúttal vagy más illyfélével; de azért a nemzeti jellem még tájképeit is erősen bélyegzi. A szerk.“

1845.

A mint látható, 1844-ből a megjegyzések igen csekély számúak. Ez azért van, mert ekkor a lapok állandóan még nem foglalkoztak azaz, hogy egyikben-másikban mi jelent meg. Azonban 1845 elején, t. i. a jan. 25-diki (4-ik) számban megkezdzi a hirlapi szemlét az Életképek „Hirlapi méh“ cz. rovatban, melynek végén névalírás helyett egy méh van rajzolva s e cz. alatt minden, a lapokban megjelent szépirodalmi mű föltűnt szemlét tart, kiterjeszkedvén azonban a politikai lapokra s általában a társadalmi kérdésekre is. A „Hirlapi méh“ különös figyelemmel kísérvén Petőfinek a lapokban megjelent költeményeit is, megjegyzései az akkori fölfogásra kiválóan érdekesek és tanulságosak.

III. Cziprus lombok Etele

ke sirjáról. (Megjelent Pesti Divatlap 1845. I. 73—4 l. I. IV sz. a. jan. 16, 5 szám).

Hirlapi méh: (Életképek 1845. I. 160 l. 5 sz. febr. 1.)

„Petőfy (!) egészen új oldalról mutatja magát. Az e lap 5-ik számában álló „Cyprus lombok“-at bensőség, gyöngédség*; s mély érzést l-helnek, s én Petőfyt (!**) örömmel üdvözlöm e pályán.“

IV. A világ és én. (Megjelent Pesti Divatlap 1845. I. 185 l. 9 sz. febr. 9.) Csillag alatt a következő szerk. jegyzet áll:

„*) Ezen derék verset ajánlom N.¹) ur és minden ellenségem figyelmére. Nádasy Lajost, a „Honderű“ szerkesztőjét érti. mébe. Mintha szivemből szakította volna azt ki költője. A szerk.“

Hirlapi méh. (Életképek 1845. I. febr. 15. 7 szám. 225 l.) „a Pesti Divatlap (11, 12 sz.) két népdala Cz. . . . től is kedves hozomány: míg ellenben Petőfy verse „A világ és én“, noha két szívből van kiírva, szerzőjéből t. i. s a szerkesztőből, mint ez a költemény alá tett csillagban magáról megvallja, úgy hiszem, nem sok szivben fog visszhangzani s nem is kívánom, hogy visszhangozzék ez éjfélösötét embergyűlölési s megvetési hangulat.“

V. János vitéz. (Megjelent mutatóvány belőle a P. Divatl. 1845. I. 283 l. 18 sz. márcz. 2.) A róla tett szerk. megjegyzést, mely utóbb az előszóban megjelent, l. Petőfy-Muz. I. 24—25 l.

Hirlapi méh. (Életképek 1845. I. 322 l. 10 sz. márcz. 8):

„A mutatóvány Petőfy (!) „János vitézéből“ a Pesti Divatlapban,

de még inkább az alatta álló kiadói csillag igen nagy várakozásokat gerjesztenek e költemény iránt. Majd meglássuk.*

VI. Téli világ (Megjelent P. Divatl. 1845. I. 298. márcz. 6. 19 sz.)

Hirlapi méh (Életk. 1845. I. 351 l. márcz. 15. 11 szám):

„Petőfy- és Bugafőtől, amaz „Téli világ“, emez „Honfi gondja“ czim alatt mindegyik a maga helyén megálló költemények.“

VII Csatáry Ottó „Irodalmunk jelen állapota“ cz. alatt áttekintést adván az irodalomról, Petőfiről így emlékezik meg az Életk. 1845 I. 377 lapján (12 sz. márczius 22):

„Igen ingerlők legujabban Petőfy pajzán és humoros, rendkívül könnyen futó, és ezért is kaczagtatva „hamar elfutó“ versei, — mellyeket közelébb, együtt a pesti kör pártolása mellett adott ki. Ezzel egy időben jelent meg ugyan csak ő tőle a „helység kalapácsa“ vig hős költemény.“ Ehhez a szerk. megjegyzése csillag alatt ez: „*) Mellyben hogy van egy kis nyers elem, tagadhatlan; de nagy a költői erő is! Szerk.“

VIII. Czipruslombok Etelke sirjáról. (Megjelent I—II sz. a. P. Divatl. 1845. I. 363 l. márcz. 20. 23 sz.)¹)

Hirlapi méh (Életk. 1845. I. 418 l. 13 sz. márcz. 29):

„Petőfy ismét két Cypruslombot hoz Etelka (!) sirjáról s ugyan ő hozzá két vigasztaló vers intéztetik, az egyik Kerényi, a másik Turi Samutól, mik talán kevésbé valók nagy közönség elébe.“²)

*) Innen világosan hiányzik a jellemzők szó. **) Petőfy nevének sokszor szedték y-nal.

¹) L. Petőfy-muz. I. 26 l.

²) L. e költeményeket Petőfy-muz. I. 29—30 l.

IX. Egy telem Debreczenben 1844. (Megjelent Életk. 1845. I. 403 l. márcz. 29. 13 sz.)

Hirlapi méh (U. ott 1845. I. 452 l. ápr. 5. 14 sz.):

„Petőfy „Debreczeni tele“ igen humoros, kedves dal; de az, mely a Divatlapban áll, kissé nagyon is — naiv.“¹⁾

X. Azokhoz az én pesti jó pajtásimhoz. (Tavaszhó 1. 1845.) (P. D. 1845. II. 27. ápr. 3. I sz.)

Hirlapi méh (ápr. 1—6-ig) (Életk. 1845. I. 481 l. ápr. 12. 15 sz.):

„Van benne még (t. i. a P. Divatlap 1 számában) két költemény. „A hirmondó fecske“ Garaytól, s egy bucsúköltemény „Azokhoz az én pesti jó pajtásimhoz Petőfytől (!).“

XI. Szülőimhez. (P. D. 1845. II. 47 l. 2. sz. ápr. 10.)

Hirlapi méh (ápr. 6—12.) (Életk. u. ott 514 l. 16 sz. ápr. 19):

— „Költemény e számban (P. Divatl. 2 sz.) három van: Szemere Miklós szívfogolyt, Petőfy(!) Szüleihez, Petőfihez pedig Emődi irt; az utóbbi erőteljes, tűzvérrel pattant kis vers, sok hosszú göliattal megmérkőzhető.“ —

XII. Az öreg ur. (P. D. 1845. II. 71. 3 sz. ápr. 17.)

Hirlapi méh (ápr. 15—22) (Életk. u. ott I. 549. 17 sz. ápr. 26):

(Divatlap 3 szám) — „Petőfi „Öreg ura“ alkalmasint már azon kötelezésének eredményeiből való, mellyel magát a Pesti Divatlapnak kötelezé, hogy minden számába ír neki egy-egy verset.“¹⁾

¹⁾ A csavargó cz. költeményét érti (Pesti Divatl. 1845. I. 399 l. márcz. 30. 25 sz.)

²⁾ Arra vonatkozik, hogy Vahot I. a Pesti Div. 1845. 377. l. márcz. 28.

(Honderü 30 sz.) — Ugyan itt egy kedvező ismertetése áll Petőfy illy című legújabb munkácskájának: „Cyprus lombok Eteleka (!) sirjáról“¹⁾

XIII. Népdalok³⁾ I—II. (P. D. 1845. II. 103 ápr. 24. 4 sz.)

Hirlapi méh (ápr. 22—27). (Életk. 1845. I. 583. 18 sz. máj. 3):

„Költeményt ezuttal (két számban) a „Honderü“ egyet sem hoz; a „Divatlap“-ban három áll: „Népdalok“ Petőfítől; „Osztozás“ Mentovich Ferencztől, és „Emlékünnepe“ Gregusztól. Az elsők újabb bizonyosságai, hogy Petőfi avatottja az egyszerű népdal musájának.“

XIV. Szerelem és bor. (P. D. 1845 II. 135 l. 5 sz. máj. 1.)

A régi jó Gvadányi. (P. D. 1845 II. 167 l. 6 sz. máj. 8.) A szökevények (Eredeti novella) (U. ott 172 l.)

Hirlapi méh (máj. 8—13). (Életk. I. 644 l. 20 sz. máj. 17):

— „A szökevények“ Petőfytől (!) (Pesti Divatlap 6 sz.) eredeti novellának czimeztetik, s valóban igen eredetiek lennének novelláink; ha így írnök azokat, olly eredetiek, hogy még! . . .“

„A Pesti Divatlapban: Petőfi-nek két költeménye van „Szerelem és bor“, egy az élet örömeire felhívó egyszerű dal, ezen refrainnel, hogy minden élvezetünk „Időjártával oda lesz.“ Sokkal jobb a

számában azt írta, hogy Petőfítől „minden szám hozand egy-egy vig vagy komoly költeményt.“ V. ö. Petőfi-muz. I. 38 l. VIII. és X.

¹⁾ Nádaskay Lajos bírálatát érti. (Honderü. Szépirodalom cz. rovatban: „Cziruslombok Eteleka sirjáról. Írta Petőfi Sándor. 1845.“ I. 306 l. ápr. 17. 31 sz.) ²⁾ A Boldog éjjel! és Szerelem, szerelem kezdetűek.

másik: „A régi jó Gvadányi“ (6-ik sz.) egészen azon ó modorban, melyben az öreg ur a maga idejében irt; versmértéke, rímei, sőt egyes szavai s itt-ott grammatikai hibbantásai is jellemzőleg levén benne utánozva. De G. a névelőt (articulust) aligha hagyta el a főnevek előtt, mint: „Ember azt sem tudja“ „Magyar constructio végkép elenyészett“ „Ha kegyelmed mostan sirból feltámadna“, ezek helyett „a sirból“ „a magyar constructio“ „a sirból.“ Ez tehát egy kis anachronismus a képen, mert még azon időben az articulust világért kivetni nem merték volna. Ez azonban csekélység. az egésznek becséből igen keveset von le.“ —

Ugyanekkor a Honderű is megkezdte hirlapszemléjét „Lapros-ta“ czimen „Suum cuique“ jeligével (39 szám, máj. 20. 400 l.), mert a mint mondja: „mintegy a körülmények által parancsolt erkölcsi kötelességünknek ismertük el a szépirodalmi journalistica fölötti ellenőrködést, annyival inkább, mert sajnósan kelle tapasztalnunk, hogy, ha volna is illetén vállalat, az írója magán hajlamait s ellenszenveit megtagadni nem bírván, koránsem felel — legalább eddig nem felelt — meg nagy feladata hivatásának.“¹⁾

A P. Divatl. 5 számával kezdi a rovatot s szólván Vahot I. „szerelemi és házasesleti ismeretek tárá“ról, így folytatja:

„Ezután Petőfi, kedveenc tárgyairól, a Szérelem és bor'-rul énekel. Versben sokan szeretik a pongyolaságot; mi e tekintetben azt mondjuk, hogy itt a pongyolaság, mint hölgyeknél, csak úgy szép ha izletes; már vajjon lehet-e ilyennek bé-

lyegezni oly költeményt, mely a mellett hogy a versmértékre alig fordított benne némi gond, az elhamarkodás jeleit hordozza sorain? Petőfi-ben, kinek több gondal irt dalait örömmel olvastuk, legnagyobb kár, hogy nem hallgat a tanácsadásra, melynek a „nonum prematur in annum“ fő axiomája.“

Ugyancsak a Lapros-ta Honderű 1845. I. 420 l. 40 sz. máj. 27) a P. Divatl. 6 számáról íván, „A szökevények“-ről így ír: „A szökevények, eredeti novella Petőfytől (!). E beszélyt inkább vázolat és tervnek semmint befejezett műnek kell tekintenünk, mely körülményen azért sajnálkozik rostáló, mivel e létező anyagokból csinos — és sok erkölcsi hatással bíró — novellát lehet vala szerzőnek írnia; föltűnő továbbá az is, hogy a Divatlap igen érdemes szerkesztője midőn lapját a t. közönség pártfogásába ajánlandó a „Honderű“ betűi számát az övével összevetve fölszámálta, nem volt oly papirvesztegető mint most, mert itt is az általa ugynevezett francia gyártmányi modort követve 15 az az tizenöt sorban, 25 az az huszanöt rövidnél rövidebb szó áll. Szép következetesség.“

„E számban továbbá a költészet kertje öt versvirággal gazdagodott. „A régi jó Gvadányi“ Petőfytől (!). Azon könnytség és régebben divatos népszerű magyarsággal van írva, melyet a fiatal költő úgy látszik épen megróni akart. Ha e jó költemény szelleme csakugyan ironia, — mikép nekünk úgy látszik, hogy az — akkor méltán éri szerzőt a kegyelethiány vádja, mert nem gondolta meg, mikép a „rég jó Gvadányi igazi magyar beszédje“ saját korszakához mérve a maga nemében classicus volt.“¹⁾

¹⁾ A Hirlapi méh-re vonatkozó megjegyzés.

¹⁾ Feltesleges megjegyznem, hogy

Tavaszi I—II. 7) (Pesti Divl
1845. II. 199 l. 7 sz. máj. 15).

Hirlapiméh (máj. 8—13. ig).
(Életk. 1845. I. 679 l. 21 sz. máj.
24):

„A költemények közül kiemeleudőnek tartjuk Petőfi „Tavaszi dalait“ (Div. 7-ik sz.), mint igen gyöngéd s kedves képekből szőtt virágokat; a heine-i epigrammaticus vég sem aljas, sem sértő, de mindkettőben igen sikerült; az elsőben:

„És én olly sült bolond vagyok,
Hogy idebenn a szük szobában
Kadenciákat faragok.“

A másodikban,

„És minden hallgat, minden figyel.
És minden a legforróbb érzelem...
A kösziklák, e vén kritikások,
Maradnak csak kopáron, hidegen.“

Laprostá (Honderú 1845. I.

a „rostáló“ teljesen félreértette Petőfi költeményét. F. Z. 7) Mikké az ég!
és Ki a szabadba! cziműek.

421 l. 40 sz. máj. 27) a Divatlap
7-dik számáról szólván:

„E szám költeményei: Tavasz, Petőfytől (!). Az első oly jeles, minőt Petőfytől (!) csak várhatni. Ha a technikát mindig ugy szeme előtt tartaná, mint e versben, nem adna alkalmat bírálónak azon pongyolaság, sőt mondhatni gondatlanság fölött panaszkodni, mellyel legszebb, legeredetibb gondolatait mintegy papirra dobja; s ő sem kényszerülne szép tehetségei tulbécsülésében őszinte megrovóit salonias humanizmussal „ugató ebeknek“ nevezni. Higye el a fiatal költő, hogy miként a szép leány tündérbájjai meg szebbekké varázsolatnak az izletes öltözet által, ép ugy emeli a gondolat szépségét annak széptani szabályszerűsége. Vagy elfeledte-e hogy sőt épen a lángész mindig bizonyos, habár öntadatlantul alkotott széptani szabályok szerint működik: s csak ő akarna hanyag versalkotásban, szabálytalanságban dicsőséget keresni?“

Közlük: SOLYOM JÁNOS és
FERENCZI ZOLTÁN.

Petőfi Vizaknán.

Ez alatt a czim alatt közöl az „Ellenzék“ f. évi febr. 6-iki száma egy tárczát Szőcs Gézáttól. Felhasználja benne Szentkatolnai Bakk Endre róm. kath. plébánosnak Vizakna történetéről irt monográfiáját és Imreh Sándor nyomdásznak a marosvásárhelyi ref. kollegium könyvtárában kéziratban levő „Visszaemlékezései“-t.

Közöljük belőle a Petőfira vonatkozó helyeket. E szerint Bem 1848 decz. 30-án érkezett Vizaknára. Petőfi ekkor százados volt és lakása a mai katolikus leányiskola helyén állott épületben volt a Wilhelma Dávid

házában. Ritkán volt otthon; a legtöbbször Csutak Kálmán őrnagy lakásán (a mai Kronberg-féle gyógyszerárban) látták s ezért sokan azt állítják, hogy az ő szállása itt volt. Sokszor megfordult Münstermann sóbányai ellenőr házában is. Rendesen jókedvű volt s folyton mulattatta tisztársait, a kikkel együtt szorgalmasan lapozgatta a táborig bibliát s többnyire reggelig folyt a „csöndes“. A közel jövő nagyon kecsesgató színben tünt fel a honvédek előtt s Petőfi a „Közlöny“ feb. 3-iki 23-ik számában egy érdekes levélben ad ki-

fejezést e reményteljes hangulatnak. A körülmények azonban másképpen alakultak.

Február 3-án, szombaton este Petőfi, Gróf Bethlen Gergely, Zsurmay Csutak Kálmánhoz mentek, a kihez Petőfi így szólt.

„Bajtárs Kálmán! Ma este itt nálad lesz a vacsora. Hívj be Andrást, (ez Csutak szolgája volt, a ki jól értett a főzéshez) hogy teremsem össze, ha jó paprikást nem csinál. Fel-tűnt neki, hogy nincs nő a háznál:

„Bizony csek furcsa ház ez, a hol csak hirmondója sincs a vázson-cselédnek!“ De nem sokára megjöttek Czecz, Perczy, s azzal elkezdtek kártyázni. Éjfél után Csutak, Kelecsényi és Fekete (később deési református pap) huszárok kíséretében őrzőjára indult. Nem sokára jöttek aztán lóhalálában vissza, hogy az ellenség közeledik, s már el is fogta az előőröket.

A tiszteket kártyázva találták; „fiuk, talpra!“ Nyakunkon az ellenség! kiáltá a belépő Csutak. Pár percz mulva a fővezér körül állott a mulató társaság, s nyugodtan és elszántan hallgatta annak rendeleteit. Utoljára Petőfihez fordult Bem, s tanúságot tett iránta való gondos szerezetéről, így szólva hozzá:

Edes Petőfi! Ma csatánk lesz; maradjon ön lehetőleg távol a csatatérről; nem szeretném, hogy a magyar nemzet első költője a csatateren vérezzék el. Szót fogad-e?

Petőfi így felelt:

„Köszönöm a figyelmeztetést. Tábornok úr; szívesen szót fogadnék, de nem tudom, hogy mit teszek akkor, ha az ágyuk dörgését meghallom.“

S azzal komoly elszántással siettek helyeikre a tiszték, hogy csapatjaik élén bátran szembe szálljanak az ötször nagyobb ellenséggel,

Petőfi a jobb szárnyra ment . . s félelmet, halált megvető bátorsággal, nyergelt tüzes paripáján, a hadsereg közt buzdítva, lelkesítve mindenütt. Fekete magyar ruhát viselt, minden tiszti jelvény nélkül, fején tolas Kossuth-kalap, kezében kivont kard. (Imreh, Visszaemlékezések.) . . . Végre jött Bemtől a parancs, hogy vissza kell vonulni.

Bethlen alezredes az utasítás értelmében visszavonulást vezényelt, mialatt Petőfi folyton kiáltá: „előre bajtársak!“

Sokan hallgattak a lelkesítő szóra, s nem tágitottak, hanem elkecseregetten tizedelték a császáriak sorait.

Ezalatt a sereg többi része már visszavonult a városba, s végre a jobb szárny is kényszerült a kisutczán át hátrálni. Utközben szóváltás támadt Bethlen és Petőfi közt; az első neheztelt és kárhoztatta, hogy Petőfi a vezényletbe avatkozott, a mire joga egyáltalában nem volt. Nagy nehezen sikerült végre őket lecsillapítani.

A városon kívül csatlakozott a fővezérhez Petőfi, a kiről azt írja Imreh, (Visszaemlékezések, 89 lap) hogy nyergeletlen lovon ült ekkor. Hogy nyerge lefordult a lóról, vagy pedig a lovat kilőtték alóla, azt nem tudja.

Erre a csatára vonatkozik Petőfinek „Négy nap dörgött az ágyú Vizakna és Déva közt“ kezdetű költeménye.

Petőfi polémiája a Pesti Hirlappal.

A Pesti Hirlap 1844, 380. számában, 578. l. a „Fővárosi Ujdonságok“ rovatában aug. 22-én a következő cikk jelent meg: „A napokban egy historiai nevezetességre vergődött kávéház holmi fokoskorbelti sallangmaradvány színhelye volt; négy

vagy öt cigányfiu rontotta egy sarokban a levegőt fűlsértő recsegtetésivel, s a szilajság nem legharmoniasabb accordot rikácsol;” nem igaz, miszerint azért tárattak ki a szárnyajtók, hogy az ott volt ifjuság „az utcái sokaság bámulatában keresse dicsősége nagyszerűségét”, mert a kávéház ajtai nyári, meleg időkbén mindig nyitva állnak. — A szóban forgó kávéházat egy idő óta némely urak mód nélkül szeretik gyanúsítgatni, pedig bizony kár! mert lépjen be akármikor bármily becsületes ember, s nem fog ollyasminék tanuja lenni, min józan észszel megbotránkozzék.“

E cikkre Petőfi válaszolt a Pesti Divatlapban (auguszt. 5 hetében, 1844. 9. sz. 278—9. l.), mely már közölve volt ugyan,¹⁾ hanem mi a teljesség kedvéért újra adjuk, különben is ama közleménybe pár, habár lényegtelen hiba is eszűstolt be.

„Czáfolat. A pesti-hirlapi fővárosi újdonságok írója a 380. számban olvasóit bizonyos kávéházban történt eseményekről értesíti, miknek ő szemtanuja bizonyosan nem volt: mert ha lett volna, kevés sorban nem hordana össze annyi valótlanságot. Nem igaz, hogy „négy vagy öt cigányfiu rontotta egy sarokban a levegőt fűlsértő recsegtetésivel“, mert öt cigányfiún kívül még az Egressy B. bandájától elpártolt két cigány legény is ott volt. E hét személyből álló társaságnak feje — ha a körülmények nem változnak — Rózsavölgyi leendett, ki magát bandájával, ugy hiszem, már ajánlá is a nemzeti Körnek, s talán csak nem teszi föl az újdonságok érdemes írója derék Rózsavölgyinkről, hogy ő a Körbe „fűlsértő recsegtetésekkel“ tolakodjék. Nem igaz, hogy

e fűlsértő recsegtetésekre „a szilajság nem legharmoniasabb accordot rikácsol;“ nem igaz, miszerint azért tárattak ki a szárnyajtók, hogy az ott volt ifjuság „az utcái sokaság bámulatában keresse dicsősége nagyszerűségét“, mert a kávéház ajtai nyári, meleg időkbén mindig nyitva állnak. — A szóban forgó kávéházat egy idő óta némely urak mód nélkül szeretik gyanúsítgatni, pedig bizony kár! mert lépjen be akármikor bármily becsületes ember, s nem fog ollyasminék tanuja lenni, min józan észszel megbotránkozzék.“

Petőfi.

Erre a Pesti Hirlap újdonságírója nem hagyván annyiba az ügyet, 383-ik számban (606. l. 1844. szept. 1.) megint válaszolt, mely így hangzik: „Jól emlékezhetnek nyájas olvasóink, mikép rovatunk egyikében említést tevénk vala egy historiai nevezetességű kávéházbéli zajos vigalomról: imé a Pesti Divatlap legújabb számában P— ur busult gerjedezésében ránk tekintvén megleczkézett. Ahhoz képest amaz igénytelen sorainkat ugy kérjük módosittatni: mikép nem öt cigányfiu hanem hét czinczogott; a szárnyajtókat nem azért nyiták ki, hogy a harmónias accord kellemeit az Uriutca annál akadéktalanabban élvezhesse, hanem mert melegök volt (hiszszük). Mit P— ur józan észről beszél, azt tulhevült költői képzelet szüleményének v. egyedi felfogás következményének tartjuk. Azonban fájdalommal kell azt is megemlitenünk miszerint ama P— ur véd-szárnyai alá menekült kávéház udvarszobáiból, miknek ablakai nappal is félig függönyözvék; az elmenők füleit rendesen pénzesörgés és veszekedés-moraj háborgatja. Vagy tán józan ész ebben sem botránkozzhatik meg? Fájdalommal emlékszünk ugyan egy

¹⁾ Halasi: Petőfi-reliqu. 37. l.

időre, midőn az efféle koppasztási rendszerre kiváltságot vásárolhattak: de mostan illyesmit csak gyanítani is polgári vétek lenne.

Erre Petőfi új választ adott a Pesti Divatlapba, de a szerkesztő, Vahot Imre, nem adta ki, e helyett a következő megjegyzést tette a 308. lapon (1844. I. 10. sz. szept. 1-ső hetében):

— „A pesti hirlapi fővárosi újdonságok írójának Petőfi újra megfelelt, de nehogy e tárgy további kellemetlen hosszas vitára adjon alkalmat, ezen czáfolatot egész terjedelmében nem közöljük, elégségesnek tartván azt kimondani, hogy Petőfi legújabb czáfolatában ismét tényekkel ügyekszik a Pesti Hirlapban közlöttek ellenkezőjét bebizonyítani.“

Ezzel a vita be volt fejezve. Petőfi pedig világosan azért védte ez ügyet, mert általa az ő (kedvencét, az öreg Rózsavölgyi Márkot találta megsértve, mint ki a művészethez méltatlan zenészeket akart bandájába főlvenni.

FERENCZI ZOLTÁN.

Apróságok Petőfiről. ¹⁾

XVII. A nemz. színház igazgatósága 1845 febr. 17-ről 3 drámai jutalmat tűzött ki. Ezek elseje egy a magyar életből vett tárgyú, népies, de aljasságtól ment színműre szolt 1845 szept. 1-re szóló határidővel. ²⁾ A többek közt a 11 számú pályamű „Az ob-sitos“ cz. volt Petőfiből vett jelégével: Katona vagyok én, kiszolgált katona. Csak káplár sem voltam, mindig közkatona; a 7-dik számú volt a „Két gyám“. A kettő közül amaz nyert, melynek szerzője volt Kovács

Pál. ³⁾ Ez eddig nem érdekes; hanem nov. 22-én előadatik e darab és megbukik, mire a P. Divatlap ⁴⁾ a következő igen jellemző megjegyzést teszi: „— Mi nem hisszük, hogy a 14 pályázó mű közt ennél jobbak ne lettek volna; s most már a bírálók másodizben bizonyíták be, hogy nem értenek a dráma bírálatához. S a kudarcz, a megbukás nem Kovács Pált, hanem a bíráló választmányt sujtja, melly nem csak hogy itélni nem tud, de egyszersmind pártos és részrehajló is, miután Jókay művét azért mellőzé, mert azt vélte, hogy az a — gyűlölt Petőfié. —“

SZINÉRI.

A bíráló választmány utóbb ugyan elfogadta előadásra a „Két gyám“-ot, ⁵⁾ de talán csak nem azért, mert kisült, hogy nem Petőfi írta?

XVIII. A Petőfi arcképét a Pesti Divatlap tulajdonképen a „második év, első fele“ első számában adta 1845 jul. 3-dikán, de a jelzés szerint a 14-ik számban. A borítékön a „Műmellékletek“ közt így jeltenti a lap: „I. Petőfi Sándor, egyik legnépszerűbb költőnk remekül talált arcképe. Rajz. Barabás. Nyomt. Walzel Pesten.“ Ugyane számban jeltent meg Petőfinek még 2 más költeménye: Költőnek lenni vagy nem lenni és Néprománcz. (I. Pet. Muz. I. 39 l. XIV). A Pesti Divatl. önállóan is árulta e képet, utóbb a 21 szám borítékán hirdeti: „A P. D. kiadóhivatalában, s minden pesti mű-árusnál, hapható: Petőfi és Lendvayné (mint Julia) igen jól talált arcképe.“

Továbbá a 26 sz. borítékán az új évnegyedre szept. 25-én előfizetési jelentést adván, azt írja: „Új előfizetőkinknek Kovács Pál és Petőfi

) Az I—XVI. számot I. Petőfi-Muz. I. 37—40 l. ²⁾ I. Pesti Divatlap, 1845. 761—21.

³⁾ U-ott 981 l. ⁴⁾ U-ott 1187 l. ⁵⁾ U-ott 1225 l.

arczképeivel is kedveskedünk. A szerkesztőség.”

XIX. Petőfi addig megjelent műveit a Pesti Divatl. a 30 sz. borítékán (okt. 23. 1845. II.) hirdeti:

„Petőfi Sándor munkái:

Versék. Első kötet.

A helység kalapácsa.

János vitéz.

Cipruslombok Eteleke sirjáról.

Most hagyta el a sajtót;

Szerelem gyöngyei.

Sajtó alatt van, s novemberi vásárra megjelenik:

Versék. Második kötet.

XX. A Pesti Divatlap 1845. II. 1138—40 lapján egy Honvágyi nevű közl. egy levelet Feltré olasz városka székesegyházáról. A város a tiroli hegyek aljában fekszik s székesegyházában egy faragvány van, melyet így ír le: „A faragvány fehér alabastrom; egy 18 éves hölgy gyermekágybani haldoklását ábrázolja, — a kétségbeeséssel küzdő férj fejénél térdel a haldoklónak, nővére lábainál imádkozik, ipája mellére csüggedt fővel, s leverve a fájdalom miatt, egy karos székben kéztörve zsugorodik. A lelkesz a vonagló jobbján a feszületet csókolásra nyújtja, míg a háziak éjjeli pongyolában, s arcukon szívből fakadt sajnálat hű kifejezésével, a gyógyulási reményt elől lemondással, csudálatosan meglepővé emelik a jelenetet.” ... „E jelenet felett, Petőfinek „Czipruslombok“ című költeményéből, sok vers önkénytelen hangzott el ajkamon; szerintem úgy rá illet e kétségbeesett férjre, miszerint el kezdém binni, hogy Petőfit szívimádottja elvesztésével ily helyzetbe sújtotta a sors.” ...

XI. A Pesti Divatl. 1845. II. 831—2 lapján egy Bérczy nevű levelet ír Veszprémből, hol mű-

kedvelői társaság a kórház javára előadást rendezett s ezen a többek közt „kiemelendő P. Dániel, ki Petőfinek „Ivasközben“ című művét a kiváratig jól szavalá.”

XXII. A Pesti Divatl. 1845. II. 797 l. Csalánfy nevű levelet ír Bécsből a szerkesztőnek s ebben Petőfi költeményeiről szól a következőkben: ... „mint ígérém, Petőfi költeményeit érintem. — Ezek nekem tetszenek, s ha erkölcsiségben süllyedni kezdő korunkra nem sok irt látok is benne, mégis felkiáltok a nagy Lamartine szavaival:

„Qui que tu sois, Byron, bon au fatal genie,
J'aime de tes concerts la sauvage harmonie.“*)

Ennyt ez úttal róla . . De még egyet! kegyednek ő, mint hallom, barátja. . . Szeretném, hogy ha e pár sorokat figyelmébe ajánlaná:

S ez nekünk magyar irodalmi áldozatoknak igen kedves „emlék“

„Toujours joyeux, toujours content...
Je vais braver la misère
Cour la faire plus légère
Je la support en chantant...

Souvent la vie est importune...
J'ai mon fardeau... chacun a le sien...
La gaité est ma fortune...
La liberté voila mon bien...“**)

*) „Akármilyen jó vagy rossz szellem, tetszik Nekem dalodnak vad harmoniája.“ (u. ott.)

**) Mindig vidám s elégedett,
Daczolok én a szegénységgel,
S hogy le ne sujtson engemet,
Könnyebbíték rajt énekléssel.

Az élet olly gyakorta nyom,
Teher van rajtam... mint van másom...
A jó kedv az én vagyonom,
És a szabadság boldogságom.“ (u. ott.)

leendne néha, midőn a tüsképályán alélunk. Hasonló fogna az lenni azon erős szerekhez, miket az ájulók orra alá szoktak tartani, midőn lerogytak."

E pár sor az 1845-diki 25. számban van s szept. 18-dikán jelent meg. Egy pár életrajzi körülményt, Petőfi 1844-diki és 45-diki pesti életét s a Versek I. füzetét tekintetbe véve, e néhány sor nagyon jóakaratúnak és értékesnek fog feltűnni.

XXIII. A Liszniai Kálmán verséről Petőfihez, melyet e számban közlünk, a Hírlapiór (Életképek. 1845. II. 60. l.) a Pesti Divatl. 14. számáról szólván, a következő megjegyzést teszi:

"— Petőfi Sándorhoz költemény Liszniai Kálmántól... Legalább van egy dolog, miben a fiatalabb írói nemzedék valóban követésre méltó példát mutat sok veteranusnak és sokaknak saját fiatal bajtársai közül is; ők egyre-másra küldözgetik egymásnak a magasztaló leveleket, mellyek vitelbérét a közönség fizeti, nyilvános tanuságai, mily nagy egyetértésben élnek egymással, míg némely mások az érintettek közül legfőbb kedvöket a perpatvarkodásban látszának lelmi. Egyébiránt a jelen versezet a költőnek a lap mai számához csatolt arczképét kíséri." —

XXIV. Az Életképek 1845. I. 99. l. (3. sz. jan. 18.) a következő hirt hozza a „Mi bir Budán?” cz. rovatban: „— Több helyről tétvén kérdés aziránt, miért nem jelenik meg a nemzeti játékszíni idej zsebkönyv? ezt — mint biztos kuffőből hallottuk — nem a kiadók figyelmetlenségének, mint inkább azon körülménynek kell tulajdonítani, miszerint legujabb időkben nálunk letelepedett rézmetsző Szerelmei ur, nádor ő fenségétől elvállalt sürgetős

műve miatt, az említett zsebkönyvbe szánt Egresy Béni és Szatmáriné asszonyosság arczképeit még eddig el nem készítteté s így a különben egészen elkészült munka kiadását késlelteté. A beltartalomra is becses zsebkönyv, mellyet Petőfi, Sziligeti s mások igen érdekes közleményei díszesítenek s főfülelemlik azt hasonló kiadások mindennapisága föltött, pár nap alatt bizonyosan meg fog jelenni s a kiadók szívesen remélik, hogy a t. közönséget a késedelem miatt megengesztelendik."

XXVI. Az Életképek 1845. I. 645. lapján „Divat” rovatban a a köv. Petőfi-re vonatkozó apróság olvasható egy szerk. jegyzetben:

„— Becsüljük a jó, a jeles énekesnöket, mert ritka tünemény a szép emberi hang! — Egyébiránt, mit gondol, nagysád? nem derék e, hogy — miután Marra benünket elhagyott 's Schódelnénk olly ritkán énekel — május van! s e szerint vigasztalhatjuk magunkat Petőfiként:

„Az operákban ki gyönyörködik?
Majd hallhat ott-kinn kedves operát”
FERENCZI ZOLTÁN

Hirek és tudnivalók.

— A helyesírást illetőleg sok következetlenség van folyóiratunkban. E körülménynek az az oka, hogy a 40-es évek lapjaiból, vagy más, Petőfi-re vonatkozó művekből átvett közleményeket az eredeti helyesírással adtuk, a mely sok tekintetben különbözik a maítól.

— Az egész sajtó jóakarattal és szíves elnézéssel fogadta a „Petőfi-Muzeum” I-ső füzetét, a melyet midőn ez alkalommal megköszönünk, nem mulaszthatjuk el ismételtlen is kijelenteni, hogy czélunk

első sorban a lehetőleg teljes és pontos adatgyűjtés levén: minden helyreigazítást és utasítást a legnagyobb örömmel fogadunk.

— Gr. Haller József a Sándor József Emke titkárához beküldött és folyóiratunk ezen füzetében közölt helyreigazításainak lényegét az „Egyétértés“ f. évi márcz. 19-iki számában is kiadta. Az „Egyétértés“ közleményében világosabb és kategorikusabb azon részlet, a mely kétségbe látszik vonni, hogy Szkurka ismerhette volna Petőfit, mivel Gr. Haller József szerint Vajna azon állítása, hogy Szkurka 1849 július havában láthatta Petőfit „a segesvári térparancsnoknál, a most is élő Gr. Haller Ferencznél... téves, mert Petőfi abban a hónapban nem is járt Segesvárt.“ Meg kívánjuk jegyezni, hogy e kétségbevonás még nem gyöngíti a Vajna állítását, mert pár sorral alább (P. M. I. füz. 13.) azt is írja Vajna, hogy: „De már azelőtt is láthatta és ismerhette, mert Temesvár alatt, midőn Bem tábori szemlét tartott, s a Vilmosok is ki voltak rukkolva, Petőfi Bem mellett lovagolt...“ stb.

— A Kisfaludy-Társaság f. évi febr. 1-én tartott ülésen a Széher Árpád-féle 500 (ötszáz) frtot — 1890 őszén lejáró határidővel — „Petőfi életrajzá“ -ra tűzte ki. A pályázat nyílt lesz, tervmutatványokkal, melyek közül a legjobbnak szerzőjét bízzák meg a mű elkészítésével s nem művészi életrajzot kívánnak, hanem a Petőfire

vonatkozó lényeges, jellemző s kritikailag megbírált adatoknak jó összeállítását, mely úgy szólván egy majdan irandó művészi életrajzhoz előkészítésül szolgáljon.

— Az „Uusi Suometar“ című finn lap f. évi 39-ik száma hosszabb cikkben emlékezik meg Petőfi halálának folyóiratunk I-ső füzetében leírt körülményeiről Bő ki vonatban ismerteti a Vajna közleményének Petőfi elestére vonatkozó helyét.

— Hnbai Jenő, a budapesti zeneakadémia híres tanára, midőn a f. évi január havában Kolozsvárt járt, egy szép emlékekkel lepte meg a „Kolozsvári Dalkör“-t. Dallamot szerzett a Petőfi „Nem nézek én, minek néznék?...“ kezdetű dalára s a „Dalkör“-nek ajándékozta, nem tudván méltóbban viszonzni a derék egyetlen irányában tanusított előzékenységét. Alig is lehetett volna.

— Dr. Meltzl Hugótól az egyetemi kör márczius 23-án tartott estélyén egy nagy tetszéssel fogadott derék értekezést olvastak fel a Petőfi Tigris és Hyenájáról.

— Sajtóhiba, hogy a „P. M.“ I-ső füzetében Etelke helyett sokhelyütt Etelka áll.

— A facsimilének, mely folyóiratunk mostani füzetéhez van mellékelve, eredetije az Ajtai K. Albert úr birtokában van. Fotográfája ezúttal is a Dunky-fivérek kolozsvári műtermében készült.

— A „Petőfi-Muzeum“ legközelebbi füzete f. é. július hó 1-én jelenik meg.

1889.

Ronggós vilárol.

És minden én is elvitatni
Képe nem is mértékbe versenél,
A mint illő meglátogatni
A háttérigé nem kért.

De sponkium nem lenye ifjok,
Képe elne, hogy mullajomak,
Hogy feljantatni, kerlyis késsel
Látogatniha jónak.

Nem esem a hand, nem dörög az agyi,
A sorokla elom lepe meg;
De test a hand... a hand 4 az agyi
Képegt megf sponkú kérdemél.

Oh deket én is a csatlakban
Katonái kért, példamán!
Csaként versfommal... egy-egy
Vannak leghy minden salom)

Ronggós leghyget, de vöböröl,
Képe kértén hancrot, kértén vágy,
I a kértimél kértésigé
Képe kértét, nem a kértét.

I nem kértén én, hogy kértimél
Kértimél... a kértimél kértimél?
Ha el kérté kértimél kértimél a
Kértimél, a kértimél kértimél.

Képe kérté is kértimél a kértimél, kért
Kértimél kértimél kértimél kértimél,
Kértimél kértimél kértimél kértimél, kért
A kértimél kértimél kértimél.

Beifhamon

BCU Cluj / Central Library of the University of Cluj